

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Piret Helimets

**ASENDUSKODU ROLL VANEMLIKU HOOLETA
NOORTE ISESEISVAKS ELUKS ETTEVALMISTAMISEL
SIHTASUTUS PEREKODU NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: lektor Valter Parve

Pärnu 2013

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud "...“ 2013 a.

TÜ Pärnu kolledži sotsiaaltöö korralduse osakonna juhataja

Tiiu Kamdron

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

SISUKORD

Sissejuhatus.....	5
I. Teoreetiline ülevaade laste kasvatamisest asenduskodus ning vanemliku hooleta jäänud laste hoolekandest Sihtasutuses Perekodu.....	8
1.1. Laste kasvatamine asenduskodus	8
1.1.1. Lapsi kaitsvad õigusaktid.....	8
1.1.2. Asenduskodus kasvamise erinevus „tavaperes“ kasvamisest	10
1.1.3. Asenduskodust elluastumiseks ettevalmistamine	14
1.1.4. Asenduskodust lahkumine ning järelhooldus	17
1.2. Vanemliku hooleta jäänud laste hoolekanne Viiratsi Lastekodus.....	19
1.2.1. Viiratsi Lastekodu enne taasiseseisvumist.....	19
1.2.2. Muudatused pärast taasiseseisvumist.....	21
1.2.3. Ülevaade varasematest töödest	24
II. Uurimus asenduskodu rolli kohta vanemliku hooleta noorte iseseisvaks eluks ettevalmistamisel.....	29
2.1. Uurimistöö metoodika.....	29
2.2. Uurimisandmete analüüs	31
2.2.1. Noorte sotsiaalne võrgustik asenduskodus viibides.....	31
2.2.2. Sotsiaalne võrgustik pärast asenduskodust lahkumist.....	34
2.2.3. Oskuste arendamine asenduskodus ning nende rakendamine iseseisvas elus	36
2.2.4. Elluastumine ning järelhooldus.....	39
2.2.5. Noorte kokkuvõtvad soovitusel asenduskodule ja mõtted elust	41
2.2.6. Ekspertide hinnang asenduskodudele ja seal kasvanud noorte elule	44
2.3. Arutelu ja järeldused	49
Kokkuvõte.....	54
Viidatud allikad.....	57

Lisad.....	62
Lisa 1. Küsimustik Sihtasutusest Perekodu elluastunud noorukitele.....	62
Lisa 2. Küsimustik lastekaitsespetsialistidele	64
Summary	65

SISSEJUHATUS

2011 aastal PRAXise läbiviidud uuringust „Asenduskodudes kasvanud noorte valmisolek iseseisvaks eluks“ selgub, et asenduskodus elavate noorte ettevalmistus iseseisvaks eluks ei ole piisav, arvestades, et noorte elluastumine ei toimu järk-järgult vaid iseseisev toimetulek tuleb saavutada koheselt pärast asenduskodust lahkumist (Turk 2011a). Siin aga on tähtis roll asenduskodul, kes peab teenusele sattunud last igakülgsest arendama ning valmistama ta ette võimetekohaseks toimetulekuks täiskasvanuna. Oluline on veel, et side asenduskoduga ei katkeks pärast elluastumist, kuna noorel on vaja enda ümber toetavaid inimesi, kes teda vajaduse korral abistaks.

Eelnevale tuginedes on töö probleemiks, et asenduskodust elluastuv noor ei ole iseseisvaks eluks piisavalt ette valmistatud. Sellest lähtuvalt on antud töö eesmärgiks välja selgitada, kuidas on asenduskodu valmistanud seal elavaid noori ette iseseisvaks eluks ning millised on noorte soovitud asenduskoduteenuse paremaks korraldamiseks. Eelnevad uuringud on teatud asenduskodudes elavate lastega ning on olnud kvantitatiivsed. On vähe sügavuti uuritud, mida arvavad juba elluastunud noored oma asenduskodus elatud ajast ning milline on nende hakkamasaamine iseseisvas elus. Sellised uuringud on vajalikud, et parandada asenduskoduteenuse kvaliteeti.

Eesmärgi täitmiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- koostada uurimuse teoreetiline raamistik, sealhulgas anda ülevaade asutuse ajaloost ning varasematest seal tehtud uurimustöödest;
- planeerida uurimus ja koostada uurimisinstrumendid noorukitele ning ekspertidele;
- koostada valim;
- läbi viia uurimus ja uurimuse kaudu välja selgitada, kuidas on asenduskodu valmistanud seal elavaid noorukeid ette iseseisvaks eluks;

- uurimusele baseerudes teha ettepanekud asenduskoduteenuse paremaks korraldamiseks.

Uurimuse kaudu leitakse vastused järgmistele küsimustele:

- Milline oli noorte sotsiaalne võrgustik asenduskodus viibides ning kuidas see nende elu on mõjutanud?
- Milliseks muutus noorte sotsiaalne võrgustik pärast asenduskodust lahkumist ning kuidas see nende elu on mõjutanud?
- Milliseid vajalikke oskusi noored asenduskodust said, et iseseisvalt elus toime tulla ning millest jäi puudu?
- Kuidas toimus asenduskodust elluastumise protsess ning milline on olnud järelhooldus?
- Millised on noorukite soovitud asenduskoduteenuse paremaks korraldamiseks?

Uuring on kvalitatiivne ning andmete hankimise meetodina on kasutatud poolstruktureeritud intervjuusid. Intervjuud tehti kümne Sihtasutusest Perekodu elluastunud noorega ning kahe omaavalitsuse lastekaitsepetsialistiga. Andmete analüüsimiseks on kasutatud temaatilist analüüsi.

Intervjuus osalenud noorukid on kasvanud üles Viiratsi Lastekodus, mis aastal 2008 ühines Viljandi Lasteabi- ja Sotsiaalkeskusega. Aastal 2012 sai keskus nimeks Sihtasutus Perekodu. Seetõttu on töös korrektne nimetada endist Viiratsi Lastekodu praeguse nimega Sihtasutus Perekodu. Teooria osas laste kasvukeskkonda kirjeldades kasutatakse aga endist nime Viiratsi Lastekodu, kuna just selles asutuses noorukid kasvasid.

Töö koosneb kahest peatükist. Esimeses antakse ülevaade lapsi kaitsvatest õigusaktidest, asenduskodu erinevusest „tavaperedes“ kasvamisest ning sellest, kuidas peaks toimuma asenduskodus elavate noorte elluastumine ja järelhooldus. Lisaks sellele kirjeldatakse Viiratsi Lastekodu ajalugu ning antakse ülevaade varasematest seal tehtud uuringutest. Teises peatükis selgitatakse lahti uurimistöö metoodika, analüüsitakse saadud uurimisandmeid ning tehakse nende põhjal järeldused ning antakse soovitusel.

Statistika:

2011. aasta lõpu seisuga oli 33 laste hoolekandeesutuses 1167 last. 2011 aasta lõpu seisuga oli laste riiklikul hoolekandeteenusel 641 poissi ja 473 tüdrukut. Hoolekandeesutustes viibivatest lastest moodustasid vanema avalduse alusel teenusel viibivad lapsed 4,5%, orvud 7,1% ning vanemliku hoolitsuseta lapsed 88,3%. (Asenduskoduteenus 2007-2011)

Mõisted:

„Tavapere“- perekonda, kes tuleb toime iseseisvalt ilma sotsiaalhoolekandesüsteemi poolse toeta (Tuuling 2007).

Asenduskoduteenus- asenduskoduteenus on sotsiaalhoolekande seaduse paragrahvis 15³ nimetatud teenuse osutaja poolt lapsele tema põhivajaduste rahuldamiseks peresarnaste elutingimuste võimaldamine, talle turvalise ja arenguks soodsa elukeskkonna loomine ning lapse ettevalmistamine võimetekohaseks toimetulekuks täiskasvanuna (Sotsiaalhoolekande... 1995).

Elluastumine ja järelhooldus- järelhoolduse protsess, nagu ka asendushoolduselt lahkumise protsess, hõlmab asendushoolduselt lahkujate vajaduste hindamist, elluastumiskava koostamist, nõustamist ja isiklikku tuge, tulemuste jälgimist ning ülevaatamist (Suunised praktikutele... 2011: 23).

Juhtumiplaan- juhtumi võrgustikku kuuluvate isikute poolt koostatud plaan, mille rakendamine aitab kaasa lapse toimetuleku paranemisele või stabiliseerumisele. (Mõisted 2013).

Omakasvataja- igale lapsele asenduskodusse saabumisel määratud kindel kasvataja, kelle poole võib vajadusel alati pöörduda, kellelt nõu ja abi küsida ning kes tegeleb just selle lapse probleemide ja soovidega (Pereabikeskuse... 2013).

Toimetulek- isiku või perekonna füüsiline või psühhosotsiaalne võime igapäevases elus toime tulla. (Sotsiaalhoolekande... 1995)

Tugiisik/ -pere- inimene (inimesed), kes abistab last arendavate tegevuste läbiviimisel, õpetab ja julgustab teda igapäevaelus toime tulema, on vajadusel lapsele täiskasvanud saatjaks või abistab õppimisel, aitab last suhtlemisel pereliikmetega või väljaspool kodu, õpetab teda enda eest hoolitsema (Lapsendamise käsiraamat 2013).

I. TEOREETILINE ÜLEVAADE LASTE KASVATAMISEST ASENDUSKODUS NING VANEMLIKU HOOLETA JÄÄNUD LASTE HOOLEKANDEST SIHTASUTUSES PEREKODU

1.1. Laste kasvatamine asenduskodus

1.1.1. Lapsi kaitsvad õigusaktid

Kõik inimesed, sealhulgas lapsed on seaduse ees võrdsed ning neil on õigus seaduse kaitsele. Erilist riigi tähelepanu vajavad aga asenduskodus elavad lapsed, kuna neil puudub vanemate hool. Kõige üldisemad kõigi inimeste õigused on kirjas Eesti Vabariigi põhiseaduses, kuid vajalikud on eraldi õigusaktid laste õiglaseks kohtlemiseks. Laste kaitseks on Eestis vastu võetud erinevaid seadusi ning riik aktsepteerib ka rahvusvaheliselt tunnustatud lapse huvide eest võitlevaid õigusakte.

1991 aastal võeti Eestis vastu rahvusvaheline ÜRO lapse õiguste konventsioon, mis kehtib igale kuni 18-aastasele lapsele ja noorele. Artikkel 3 sätestab, et igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes riiklike või erasotsiaalhoolekandeesutuste, kohtute, täidesaatvate või seadusandlike organite poolt tuleb esikohale seada lapse huvid. Samuti tagavad osalisriigid, et laste hoolduse või kaitse eest vastutavad asutused, teenistused ja organid vastaksid pädevate ametivõimude kehtestatud normidele, eriti mis puudutab ohutust ja tervishoidu, personali suurust ja sobivust ning ka nende üle toimuva järelevalve kompetentsust. (Lapse õiguste... 1991) Kuna laps ise ei suuda alati oma huvisid kaitsta, on oluline, et asenduskodus elavat last ümbritseksid täiskasvanud, kes seavad alati esikohale lapse huvid ja turvalisuse.

Oluline on ka lapse enda arvamuse arvestamine teda puudutavates küsimustes. Perekonnaseaduse §58 näeb ette, et lapsesse puutuva vaidluse läbivaatamisel lähtub eestkostetasutus või kohus lapse huvidest, arvestades vähemalt 10-aastase lapse soovi ning arvestada tuleb ka noorema kui 10-aastase lapse soovi, kui tema arengutase seda võimaldab (Perekonnaseadus 1994). Tugi- ja kasuperede valikul, bioloogiliste vanemate ja sugulastega suhtlemisel on tähtis, et lapse soovi arvestatakse. Noor peab eelkõige ise tunnetama, kellega soovib koos olla ning kellega mitte.

Et asenduskodus elavatest lastest kasvaksid elus oma võimete kohaselt toimetulevad inimesed, on oluline nende eakohane arendamine ja õpetamine. Kohaliku omavalitsuse poolt kogutavate ja säilitatavate asenduskoduteenusel viibiva lapse dokumentide loetelu, asenduskoduteenuse osutajale üle antavate asenduskoduteenusel viibiva lapse dokumentide loetelu ning asenduskoduteenuse osutaja kohustuste täpsema sisu kehtestamise määruse §3 sätestab asenduskoduteenuse osutaja kohustuste sisu asenduskoduteenuse osutamisel, mis muuhulgas hõlmavad lapse kasvatamist ja arendamist, sealhulgas lapsele soodsa ja lapsesõbraliku kasvukeskkonna loomist, lapsele arenguvõimaluste, lapse isiksuse austamise ja privaatsuse tagamist; lapse tervise edendamist; lapses tööskuste kujundamist ja tema võimete arendamist; kodus õppimisel abistamist; lapse huvialadega tegelemise soodustamist ja korraldamist; lapse abistamist sotsiaalse võrgustiku loomisel, säilitamisel ja suhete arendamisel (Kohaliku omavalitsuse... 2007). Lapse igakülgne arendamine hõlmab endas väga palju erinevaid tegevusi ning seetõttu on oluline, et seda teeksid kompetentsed inimesed tema ümber.

Sama oluline, kui laste arendamine, on neile vaba aja võimaldamine. Ka noored vajavad privaatsust ja otsustamisvabadust, et neil oleks võimalik teha oma valikuid ja nendest õppida. Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse §12 sätestab, et igal lapsel on õigus puhkusele ja jõudeajale, mida ta kasutab eakohaseks, meelepäraseks tegevuseks olenevalt tervisest, soovidest ja võimalustest ning lapsele tuleb tagada võimalused ja tingimused mänguks ning §13 järgi on lapsel õigus isiklikule elule, suhtlus- ja sõprusringile (Eesti Vabariigi lastekaitse... 1992). Laps peab avastama ise enda maailma, tegema vigu ja nende läbi tugevamaks saama. Kui ta ei tegele just iseennast või ümbritsevat kahjustavate tegevustega, ei ole vaja täiskasvanul alati noore

tegemistesse sekkuda. Lapsel peab olema võimalus valida, millega ta oma vabal ajal tegeleb ning kellega suhtleb.

Igale asenduskodu lapsele on kõige tähtsam, et tal oleks võimalik hoida kontakti oma bioloogiliste vanematega. Töötades asenduskodus ja rääkides laste unistustest, on kõigil esmaste soovide seas olla oma vanematega koos. Tihti ei hoolita sellest, kas vanemad elavad kehvades elutingimustes või vaevlevad alkoholiprobleemide käes. Loeb vaid see, et oleks võimalik säilitada kontakt oma juurtega. Lapse õiguste konventsiooni artikkel 9 sätestab, et osalisriigid austavad ühest või mõlemast vanemast lahutatud lapse õigust säilitada regulaarsed isiklikud suhted ja otsene kontakt mõlema vanemaga, kui see ei ole lapse huvidega vastuolus (Lapse õiguste... 1991). Asenduskodu ülesandeks on toetada suhtlust vanematega, kuid siiski teostada järelvalvet, et näha, kuidas suhe last mõjutab. Negatiivse mõju korral oleks õigustatud lapse ning vanemate suhtlemise takistamine.

Oma osa lapsele soodsa keskkonna loomisel peab olema ka elukohajärgsel kohalikul omavalitsusel. Sotsiaalhoolekande seaduse §24 järgi on valla- või linnavalitsuse ülesanneteks toetada ning nõustada last, tema eestkostjat ja lapsi kasvatavaid isikuid, tehes koostööd perekonnaliikmete ja teiste isikutega ning asjaomaste asutustega; töötada välja ja viia ellu lapsi arendavaid ja kaitsvaid sihtprogramme ja projekte; vajaduse korral määrata lapsele või last kasvatavale isikule tugiisiku või –perekonna (Sotsiaalhoolekande... 1995). Kohalik omavalitsus peaks olema kursis lapse eluga ning aktiivselt sellest osa võtma. Mida rohkem toetavaid täiskasvanuid lapse ümber on, seda suurema tõenäosusega tekivad tal vajalikud usalduslikud suhted.

1.1.2. Asenduskodus kasvamise erinevus „tavaperes“ kasvamisest

Kõiki lapsi, kas siis peres või asenduskodus elades, tuleks arendada ja kasvatada parimal võimalikul viisil. See, milliseks kujuneb inimese elu täiskasvanuna, on paljuski mõjutatud tema lapsepõlvest. Kuna asenduskodu on aga oma olemuselt erinev „tavaperest“ (ööpäevaringselt palju lapsi, kasvatajad, institutsioon), on paratamatult ka laste arenemine ja seal kasutatavad kasvatusmeetodid erinevad. Asendushoolduse süsteemis olevatele lastele peaks pakkuma kvaliteetset hooldust ja ettevalmistust, just nagu "heades" peredes (Herzcog 2011). Ümbritsev keskkond peab olema lapse vajadusi arvestav ning turvaline.

Alati ei paku ümbritsev keskkond just soodsaid võimalusi lapse arenguks. Ohutegurid, nagu lapse hooletusse jätmine või ülehoolitsemine vähendavad lapse toimetulekuvõimalusi. Kindlustunnet ja turvalisust on oluline lapsele pakkuda eelkõige tema perekonnas aga juhul, kui pere seda teha ei suuda, tuleb see lapsele tagada teisiti, mõistmaks last kui subjekti, kui arutlevat ja oma tahet omavat isiksust (Tulva, Viiralt 2007: 8). Noor väljakujunemata isiksus vajab enda ümber inimesi, kes toetaksid teda kasvamisel.

Lapse arengu seisukohalt on väga oluline, et tal oleks inimene, kellega tekiks soe ja kindlustunnet pakkuv suhe. Kui peres kasvavat last ümbritsevad igapäevaselt vanemad, kellega on võimalik kiindumussuhtel tekkida, ümbritsevad asenduskodulast pidevalt paljud erinevad inimesed, mis teeb kontakti leidmise raskemaks. John Bowlby kiindumussuhete teooria kohaselt ei mõju tihedad perekonna ja kiindumusobjekti vahetused lapse arengule kindlasti mitte hästi (Howe 2000, viidatud Siplane 2006: 68 vahendusel). Inimene, kelle kiindumussuhe on olnud lapsepõlves puudulik või häiritud, omab märgatavaid raskusi ka suhete loomisel täiskasvanuna (Siplane 2006: 22). Nii võivad tekkida olukorrad, kui elluastunud noor vahetab pidevalt elukaaslasi, tal on raskusi üksi olemisega ja ta otsib pidevalt inimeste heakskiitu.

Aastal 2008 tehtud uuring Tallinna kooliõpilaste seas näitab, et peredes kasvavate noorte jaoks on kõige olulisemad eeskujud emad: 90% noortest peab neid eeskujuvõtmist väärivaks (Taru jt 2008: 5). Asenduskodulaste uuringu tulemusel saab aga öelda, et lähedastest suhetest kõige sagedamini puuduvad noortel suhted oma bioloogiliste vanematega, eriti isaga (Turk 2011a: 61). On tähtis, et ka asenduskodulastel oleks võimalik oma bioloogilise perega kontakti hoida, kui nad seda peaksid soovima. Kui mitte eeskuju võtmiseks, siis vähemalt oma päritolu teadmiseks ning suhtlemiseks.

Usalduslik suhe vanematega hoiab suurema tõenäosusega eemal ennast kahjustavatest käitumistest. Kruusvalli ja Tomsoni (2004, viidatud Raav ja Peetsmann 2010: 12-13 vahendusel) uuringust selgus, miks head suhted lapsevanemaga noorele inimesele olulised on: mida halvemad on suhted ema ja isaga, seda sagedasem on noorukite alkoholi tarvitamine ja suitsetamine, samuti suurendavad halvemad suhted vanematega narkootikumide esmase proovimise tõenäosust. Mida usalduslikum on suhe

vanematega, mis väljendub selles, et vanem teab (nii vanema enda kui lapse arvates) nooruki tegevustest ning tunneb ta sõpru; laps saab rääkida vanematele oma muredest ja saab neilt vajadusel abi; seda väiksem on tõenäosus, et nooruk tarbib uimastavaid aineid, puudub põhjuseta ning tema õppeedukus halveneb. Asenduskodus on palju keerulisem usalduslikel suhetel lapse ja täiskasvanuga tekkida kui „tavaperedes“.

Asenduskodulapsed vaevlevad tihti tähelepanupuuduse käes. Üldjuhul on lapsi palju ning töötajaid vähe ja individuaalse tähelepanu pakkumisest jääb puudu. Kõikidele kehtivad ühtsed reeglid ning elu käib nende järgi. Laste grupiviisilise kasvatusviisi puhul tegeleb hooldajate grupp grupi lastega, kusjuures eesmärgiks on mõjutada iga grupi liiget läbi grupi meediumi ja muuta grupi kui terviku käitumist (Kõiv 2003: 48). Sellisel juhul jäetakse kõrvale lapse isiksuseomadused ja suhtutakse temasse kui osasse grupist. See aga paneb üldjuhul noored individuaalset tähelepanu nõudma.

Asenduskodulapse käitumine taotleb tugevalt täiskasvanu tähelepanu ja heatahtlikkuse saavutamist. Koolieelikud asenduskodus elavad ööpäevaringselt lasteaiatingimustes, samal ajal kui kodus elav laps viiakse tööpäeva lõpul koju, kus ta võib suhelda oma pereliikmetega üks-ühele pärast pikka päeva omaealiste seas. Asenduskodulaps peab aga täiskasvanuga suhtlemiseks edestama oma sõpru, tõmbama enesele tähelepanu. (Siplane 2007: 5-6) Selline igapäevane võistlus on lapsele väga kurnav. Kui ta tunneb, et hoolimata pingutustest talle siiski tähelepanu ei pakuta, võib laps hakata käituma halvasti, kuna see tõmbab üldjuhul alati tähelepanu. Nii võivad tekkida probleemid näiteks narkootiliste ainete ja koolist põhjuseta puudumistega.

Asenduskodus elavaid lapsi peetakse ühiskonnas probleemsemateks. Kriminoloogias on lapse kasvukeskkonna ja kriminaalse käitumise seoseid uurides jõutud järeldusele, et isiku kriminaalset käitumist soodustavateks teguriteks on puudulik vanemlik tähelepanu lapsepõlves, perekondade lagunemine ning sealhulgas ka vanematest eraldamine (Farrington 1993; Martens 1993, viidatud Siplane 2006: 13 vahendusel). Seega võib asenduskodus kasvanud laps sattuda suurema tõenäosusega seaduse ja ühiskonna normidega vastuollu.

Selle, millised on noore harjumused ja hoiakud, määrab ära suuresti see, millises sõpruskonnas ta liigub. Võib väita, et tänapäeva ühiskonnas on sõprade ja eakaaslaste

mõju isiksuse kujunemisele raske üle hinnata - nemad on ühed olulisemad sotsiaalsed agendid (Taru jt 2008: 24). Kui vanematega on suhted hierarhilises mõttes ebavõrdsed, siis eakaaslastega ollakse võrdsemal positsioonil. Sõpruskonna harjumused hakkavad paratamatult noorele külge, olgu need siis head või halvad. Näteks heasse seltskonda sattudes võib noorel olla harjumus trennis käia, raamatuid lugeda ja hästi õppida.

Elus on suur tähtsus teadmiste omandamisel ning haridusel. Tavakodudes annavad oma lastele eeskuju vanemad. On oluline, et ka asenduskodus elavale lapsele annaksid kasvatajad selles suhtes head eeskuju. Sotsiaalne keskkond, kus laps on kasvanud, on üks määravamaid faktoreid tema hilisema elutee kujundajana ning kõige otsesemalt väljendub see noorte haridusplaanides ja nende realiseerimises: mida kõrgem on vanemate haridustase, seda kõrgemale seatakse ka enda hariduslatt, ja mida madalam, seda madalamaga ka ise rahuldutakse (Dsiss, Kenkmann 2005, viidatud Taru jt 2008: 19 vahendusel). Kuna asenduskodu töötajate hulgas on nõutud kõrgharidus, peaks see noorele head eeskuju näitama, kuhu pürgida. Rahvusvaheliselt on aga olemas rohked uuringud, mis kõik kinnitavad, et asenduskodudesse sattunud lapsed ei ole koolis edukad ja suure tõenäosusega sisenevad täiskasvanuella keskmisest madalama haridusega (Siplane 2006: 18). Sellisel juhul tuleb leida võimalused nende motiveerimiseks, et neil oleks soov omandada kutse- või kõrgharidus, pärast mida saavad nad valida endale sobiva elukutse.

Inimestele ei tohiks aga kunagi enda arvamust peale suruda. „Tavaperede“ seas tehtud uuring näitab, et lapsed soovivad neid puudutavate otsuste tegemisel osaleda ja laste hinnangul suhtuvad ka vanemad hästi sellesse, kui lapsed ise otsuseid teevad (Karu jt 2012: 33). Asenduskodulaste uuringust aga selgub, et noore arvamust tema elu planeerimisel ei ole arvesse võetud (Scannapieco jt 2007: 427). Kui noore inimese eest on tema elu jooksul kõik valikud ära tehtud, on tal väga keeruline hakata pärast elluastumist iseseisvalt otsuseid vastu võtma. Sellisel puhul võib tekkida olukord, kus nooruk jääb enda eluga hätta ning vajab pidevat abi. Mida rohkem saab noor oma elu üle ise otsustada, seda suurema tõenäosusega saab temast ühiskonna täisväärtuslik liige.

Täisväärtuslik osalemine ühiskonnas eeldab, et elluastumisel on noor inimene teadlik ühiskonnas valitsevatest normidest ja väärtussüsteemist, et ta suudab osaleda uute väärtuste loomisel ja hindab ning kannab edasi kultuuri, mille raamides ta toimetab.

Täiskasvanult oodatakse tervet rida oskusi ja omadusi, mille väljakujunemine ei oleks võimalik isolatsioonis. (Taru jt 2008: 18-19) Uurimus on näidanud, et sotsiaalse käitumise, aga ka hoiakute, väärtushinnangute ning eetiliste normide kujundamine toimub perekonnas nii teadliku kasvatusena kui vanemate, teiste perekonnaliikmete ja perekonna tugivõrgustiku otsese eeskuju kaudu (Hansson 2006: 42). Asenduskodulapsi tuleb julgustada tutvuma eluga väljaspool asutust, et nad õpiksid tundma ühiskonda ning selle norme. Väärtushinnangute ning hoiakute kujunemise eest peavad hea seisma kasvatajad.

Kuna asenduskodust peab noor ellu astuma suhteliselt vara, on oluline, et tal oleksid olemas kõik vajalikud teadmised iseseisvalt elamiseks. Samas on aga oma pärisvanematega koos kasvanud noorte puhul raske kujutada ette olukorda, kus 19-aastane noor on end oma lapsepõlvkodust lahti ühendanud nii sissetuleku kui ka eluaseme mõttes (Siplane 2006: 12). Kui peredes kasvavatel lastel on võimalus vanemate kõrvalt jälgida, kuidas toimub „tõeline elu“ kodus, ei ole asutuses elavatel lastel see tihtipeale võimalik. Asenduskodu kasvandike uuringus ei pidanud kolmandik vastajatest oma teadmisi seoses eluasemeteenustega (ehk kuidas tasuda arveid, esitada näitusid) piisavaks (Turk 2011a: 62). Need on aga ometi väga tähtsad teadmised oma elu alustades.

1.1.3. Asenduskodust elluastumiseks ettevalmistamine

Asenduskodusse paigutamisel peaks laps jääma võimalikult lähedale oma kodukohale, et toetada kontakti ja võimalikku suhete loomist bioloogiliste vanematega ning vältida talle tuttavaks saanud hariduse ning sotsiaalsete suhete katkemist (Guidelines for the alternative... 2010: 4). Niigi traumeeriv on oma vanemate juurest lahkuda ja seda ei tohiks hullemaks teha ka tuttavast koolist ja sõpradest eemaldamisega. Samas peab noort julgustama uute suhete loomisel ja ühiskonda sulandumisel.

Kogu hooldusel olemise ajal on vaja lapsel süsteemselt arendada enesekindlust ja ühiskonda sulandumist. Selleks on vaja omandada sotsiaalsed ja elulised oskused, mida on võimalik teha, võttes osa kohaliku ühiskonna elust. (Guidelines for the... 2010: 19) Mida toetavam on asenduskodu noore suhetesse ja ellu väljaspool maja, seda kiiremini omandab nooruk teadmised ühiskonna normide kohta. On hea, kui lapsel on väljaspool

asutust sõpru, ta käib huvialaringides ja võtab osa ühiskonna elust. Ka kasvatajad saavad noort sotsialiseerumisprotsessis toetada oma kasvatusmeetodite ning nõuannetega. See kõik avaldab positiivset mõju tema kujunemisele sotsiaalseks inimeseks. Sotsialiseerumine on lapse arenguga seotud loomulik protsess, mis vajab edukaks kulgemiseks täiskasvanu suunamist ja kasvatusena põhjendatud reegleid (Saarits 2005: 71). Sellise tegutsemisviisi tagajärjel tunneb nooruk end elus ja ühiskonnas kindlamalt.

Noore ettevalmistamine asenduskodust elluastumiseks peaks algama juba lapse asutusse saabumisega. Last/noorukit valmistatakse pidevalt ette iseseisvaks eluks, teda toetatakse oma tuleviku kujundamisel, mille eesmärgiks on saada enesekindlaks iseseisvaks ja osalevaks ühiskonnaliikmeks (Asendushoolduse standardid... 2008: 45). Kuna ei ole täpselt teada, millal nooruk teenuselt lahkub, on parem kui ta juba võimalikult varakult vajalikud oskused omandab.

On palju teadmisi ja oskusi, mida inimesel elus vaja läheb, millest peamised hõlmavad järgmist (Suunised praktikutele... 2011: 21):

- kuidas toiduaineid osta, toitu valmistada ja tasakaalustatult toituda;
- pesupesemine, õmblemine, parandamine ja muud majapidamisoskused;
- ohutus kodus ja esmaabi;
- elukallidus, eelarve koostamine majapidamises;
- terviseharidus, sh isiklik hügieen, arsti ja hambaarsti juurde registreerimine;
- seksuaalharidus, sh raseduse vältimine ja lapsevanemaks saamiseks valmistumine;
- tööle kandideerimine, töövestlusel osalemine;
- õppeasutusse või koolitusele kandideerimine;
- eluaseme taotlemine ning selle leidmine ja ülalpidamine;
- sotsiaalteenuste ja kogukondlike teenuste leidmine ning kasutamine.

Uuringutest aga selgub, et on suur puudus täpsetest teadmistest, milliseid teenuseid ning toetusi on asenduskodust elluastuval noorel võimalik saada. Elluastuval noorel tekivad suurema tõenäosusega probleemid eluaseme ja töökoha hankimisega; põhiliste eluks vajalike oskuste ning hariduse omandamisega. Suureks probleemiks on teenustele ja toetustele lootma jäämine. (Scannapieco jt 2007: 428-431) Samuti polnud paljud

asenduskodus elavad noored kunagi vee- või elektrimõõtjast näitu vaadanud ega majapidamistarbeid või toiduaineid ostnud (Turk 2011b: 55). Asenduskodus on oluline lasta lapsel vajaminevaid oskusi õppida nii palju kui võimalik. Ja ka nende asjade kohta, mida ehk reaalselt võimalik õpetada ei ole, tuleks jagada infot ja tutvustada kohti, kust oleks võimalik teadmisi hankida.

Väga suurt rolli noore kujunemisel mängib kasvataja. Tema on see, kes igapäevaselt last kasvatab, õpetab ja nõustab. Oluline on luua usalduslik suhe, et laps tunneks end turvaliselt ning tema enesekindlus kasvaks.

Kui tahame, et meie lapsed elus hästi toime tuleks, siis loogem nende ümber igapäevane optimismi ja usalduse keskkond. Siis nad usuvad, et teistelki inimestelt võib midagi positiivset oodata. Kui aga noortes tekib tunne, et neid nähakse kui kättegijaid ja korrarikkujaid, tekib neil vastupidine sündroom: teised on halvad. Neist, kellel on madal enesehinnang, ei kujune kunagi väga väärtuslikke ühiskonnaliikmeid, sagedasti kalduvad nad asotsiaalsetele tegudele. (Raudsaar 2004) Mida rohkem usalduslikke suhteid noorel asenduskodus viibival ajal tekib, seda suurema tõenäosusega saab ta vajalikku abi ja tuge pärast elluastumist.

Noore elus peaks juba asenduskodus viibides rolli mängida ka omavalitsuse sotsiaaltöötaja. Ta võiks olla noorukiga tuttav, võimalik usaldusisik ning toeks olev täiskasvanu. Sotsiaalhoolekande seadus § 15⁴ lõige 4 järgi peab lapse elukohajärgse valla- või linnavalitsuse sotsiaalvaldkonnaga tegelev ametnik külastama asenduskoduteenusel viibivat last tema arenguga tutvumiseks ning lapse heaolu hindamiseks vähemalt kaks korda aastas.

Asenduskodulaste uuring näitab, et neljandikul noortest puudusid suhted kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajaga ja pooled vastanud noortest nentisid, et sotsiaaltöötaja ei käi nendega kohtumas. Ka intervjuudest lastekaitsetöötajatega ilmnas, et nad ei pea niivõrd oluliseks pakkuda tugiteenuseid veel asenduskoduteenusel olevatele noortele, mistõttu ei ole asenduskodude noortel sageli kokkupuudet elukohajärgse lastekaitse- või sotsiaaltöötajaga. (Turk 2011a: 61) Kui nooruk ei tunne oma sotsiaaltöötajat, on tal ilmselt raskem minna pärast elluastumist abi ja toetust küsima.

Kuigi kohaliku omavalitsuse poolt on määratud elluastuvale noorele elukoht, ei soovi paljud elukohajärgsesse omavalitsusse elama minna. Uuringu järgi ei soovi ligikaudu 40% vastanutest minna elama valda või linna, kust nad pärit on (Turk 2011a: 60). Noore jaoks on äärmiselt keeruline olukord, kui tema elu on ühes piirkonnas sisse sätitud ning järsku peab ta elukohta vahetama ja uute inimeste keskel justkui otsast alustama. Sellisel juhul peaks olema välja pakkuda alternatiivid. Võimalik koostöö omavalitsuste vahel aitaks seda probleemi leevendada.

On oluline, et asenduskodus elav laps saaks eluks kaasa kõik praktilised ja emotsionaalsed oskused. Teda peavad ümbritsema inimesed, kes arendavad ja toetavad noort iseseisvaks saamisel. Ainult nii on võimalik, et noorest saaks iseseisvas elus toimetulev inimene. Eluga toimetulek seisneb tasakaalustatuses, kus inimene ise kontrollib ja suunab oma elukäiku ning välised tegurid teda ei mõjuta (Kiili 1996: 79).

1.1.4. Asenduskodust lahkumine ning järelhooldus

Asenduskodust lahkumine peab olema noorele väga põhjalikult korraldatud. See võiks toimuda sujuvalt ning positiivses võtmes. Elluastumise muudab lihtsamaks, kui enne asutusest lahkumist on noor saanud kõik teadmised iseseisvalt elu jätkamiseks.

On oluline, et asenduskodust lahkuval noorel oleks olnud võimalus harjutada iseseisvat elu enne teenuselt lahkumist. Osade asenduskodude juurde on loodud „noortekodud“, et paremini valmistada noort ette iseseisvaks eluks. Noorukil on sinna võimalik kolida 15-aastaselt ning ta saab harjutada iseseisvat elu sotsiaaltöötajate ja kasvatajate järelvalve all (Kutsar, Linno 2013). See on hea võimalus õppida iseseisvust ning majandamist. Seal tehtavatest vigadest on võimalus õppida ilma valusate tagajärgedeta ja neil on abi toetavate kasvatajate näol. Noortekodus elades saavad noorukid "maitse iseseisvusest" ja mõistavad üksi elamise tegelikkust paremini, samuti toetab see teadlikku otsuste tegemist (Munro 2011). Iseseisvalt rahaga majandamine, koristamine, söögitegemine ja muu selline annab noorele hea aimu, kuidas hakkab elu toimuma pärast asenduskodust lahkumist.

Asenduskodust eemaldumise protsess, kas siis ellu või kasuperre, peaks algama juba aegsalt enne noore reaalset lahkumist. Tegemist on äärmiselt olulise etapiga, mida tuleb

põhjalikult kavandada ja hoolikalt ellu viia (Asendushoolduse standardid... 2008: 49). Väga oluline on noort puudutavates küsimustes teada ka tema enda arvamust. Asenduskodust lahkuvaid noorukeid tuleb julgustada võtma osa nende edasise elu planeerimises (Guidelines for the... 2010: 19). Tal on õigus teda puudutavates otsustes kaasa rääkida, et ise olla oma edasise elu peakujundaja.

Asenduskodust lahkuvale noorele on vajalik koostada isiklik tegevuskava, mis vormis ja kui tihedat hakkab ta pärast lahkumist abi ja tuge saama. Selleks, et tagada tõhusad asenduskodust lahkumise meetmed, peaks kõigil hooldusasutuses elavatel lastel olema juba hulga aega (vähemalt 6 kuud) enne sellest asutusest lahkumist isiklik tegevuskava, mis põhineb nende vajaduste hindamise tulemustel (Suunised praktikule... 2011: 17). Inglismaa praktikas koostatakse asenduskodust lahkuvale noorele elluastumiskava, kus on ära märgitud, mis vormis ja kui tihedat kontakti tuleb noorega hoida; kuidas noore eest vastutavad instantsid abistavad teda hariduse saamisel; milline on abi elukohta soetamisel; kuidas toimub oskuste arendamiseks programmide pakkumine, mis aitaksid noorel iseseisvalt elus hakkama saada; milline on abi arendamiseks terveid perekondlikke ja sotsiaalseid suhteid (The Children Act... 2010: 107). Noored vajavad iseseisvuses enda kõrvale tuge ning kui neile seda pere poolt ei pakuta, on vaja instantse, kes selle eest vastutaksid.

Kuna nooruki jaoks on asenduskodu olnud kodu asendaja, võiksid asutuse töötajad (juhataja, kasvataja) pärast elluastumist hoida noorega kontakti ning talle vajadusel abiks olla. Töötajad peaksid talle pikema aja jooksul kontaktidena kättesaadavad olema, kuna nad on positiivsed eeskujud (Herzocog 2011). On oluline, et nooruk ei tajuks, et temast tahetakse lahti saada ning pärast lahkumist jääb ta ilma hooleks. Kuna lapsel on asenduskodus viibides usalduskasvataja, võiks tema jääda noore käekäigu eest huvi tundma. Hooldaja jälgib noore käekäiku ja vajadusel toetab teda vastavalt asendushooldusjärgsele juhtumiplaanile (Asendushoolduse standardid... 2008: 56).

Nooruki eluga peab olema kursis ka kohalik omavalitsus. Elluastuval noorel on õigus saada oma vallas või linnas elukoht. Inglismaa praktikas on kohaliku omavalitsuse ülesandeks määrata asenduskodust lahkuvale noorele tugiisik, kui ta seda peaks vajama ning nende ülesandeks on ka hinnata, millist nõu, abi ja tuge oleks veel vaja noorukile pakkuda (Children (Leaving Care)... 2000: 3). Selleks, et teada, millist abi noor

täpsemalt vajab, peaksid omavalitsuse sotsiaaltöötajad olema kursis noorte eludega juba asenduskodus elamise ajal. Oluline on, et tuntakse huvi noore käekäigu vastu ning käiakse külastamas. Noorukil on võimalus töötajat tundma õppida ning suurema tõenäosusega tekib usalduslik suhe. Nii on tal ka lihtsam sotsiaaltöötaja poole abi saamiseks pöörduda, kui ta seda peaks vajama.

Asenduskodust lahkumine võib noore jaoks olla liiga kiirelt täiskasvanuks saamine. Sellisel juhul võib tekkida segadus, et teha elus õigeid valikuid. Nad kogevad tõenäolisemalt töötust, kodutust, vaimse tervise häireid ning varast lapsevanemastatust (Munro 2011). Õige järelhooldusega on aga võimalik seda muuta. Kui nooruk on juba teinud valesid valikuid ning nendega nii suures hädas, et tal ei ole võimalik neid iseseisvalt lahendada, peaks erandjuhtudel olema võimalik pakkuda talle täiendavat abi. Noorele peaks pakkuma rahalist abi ning juurdepääsu sotsiaal-, õigus-, ja terviseteenustele ning ka avalik ja erasektor võiks olla rohkem kaasatud, et neil oleks motivatsioon palgata hoolduselt tulnud noori ning sellega neid toetada (Guidelines for the... 2010: 19). Kui neile on hädas olles tagatud igakülgne abi, tulevad nad suure tõenäosusega oma probleemide lahendamiseks paremini toime.

Kõige olulisemad punktid noore asenduskodust lahkumisel ja järelhooldusel on iseseisva elu harjutamine, elluastumise pikk ettevalmistus, isikliku elluastumiskava koostamine, nooruki kaasamine teda puudutavatesse aruteludesse, kohaliku omavalitsuse ja asenduskodu poolt noorukiga kontakti hoidmine pärast elluastumist, vajaliku toe pakkumine kasvatajate ja tugiisiku näol ning probleemide tekkimise korral abi pakkumine.

1.2. Vanemliku hooleta jäänud laste hoolekanne Viiratsi Lastekodus

1.2.1. Viiratsi Lastekodu enne taasiseseisvumist

1920ndad, kui Eestis võeti vastu Hoolekandeseadus, oli ka kõige aktiivsem asenduskodude ehitamise periood. Sel ajal kerkisid üle Eestimaa mitmed asenduskodud, nii ka Viljandi linnas. Viiratsi Lastekodu, mis asub Viljandimaal, hakati mõisast ümber renoveerima aastal 1937. Koht avati ja õnnistati sisse 1. septembril 1938 aastal (Eerme

1993). Kohti oli seal 44 lapsele.

Nagu öeldud, ehitati asenduskodu endisesse mõisahoonesse. Peahoonel on 2 korrust, keldrikorrus ja pööningukorrus. Kõrvalhooneteks kerkisid abielamu töötajatele koos saunaga, tootmishoone laudaga loomadele ning puukuur (Om lastekodusid... 2013: 1). Selle maja ehitusega alustas Viiratsi vallas tegevust asenduskodu, kus järgiti kommunistlikke kasvutraditsioone, mille järgi oli kesksel kohal töökasvatus.

Kasvatus asenduskodus käis direktori koostatud reeglite järgi. Direktor Johan Tamme koostatud mahuka plaani „Laste iseseisvaks eluks ettevalmistamisel“ põhinõudeks oli: „Õpetada lapsi tööd tegema armastusega, ausameelselt, võimalikult hästi. Halvasti tehtud töö tuleb uuesti teha. Töötama peab alati hästi, loovalt, algatusvõimega, leidlikkusega.“ Lapsed tegid kõiki töid alates eneseteenindamisest ja tubade koristamisest ning lõpetades puu- ja aiatöödega.

Kõikidele lastele kehtis ühtne kord. Lastele oli koostanud direktor Johan Tamm 50 punktist koosneva kodukorra, kus olid ära toodud iga kasvandiku kohused. Näiteks oli keelatud kasutada hüüdnimesid. Kasvandikke tuli nimetada eesnimedega ja töötajaid ametinimetuse ja perekonnanime järgi. Linna minekuks tuli võtta kasvataja kirjalik luba. Samuti oli palju tööd ning hügieeni ja riietust puudutavaid punkte. Lapsed pidid käima justkui nõõrimööda ning iga väiksemgi eksimus sai karistatud. (Tamm 1981)

Lastel oli keeruline asenduskodu ellu sisse elada, kuna lapsed jaotati vanuse järgi erinevatesse asenduskodudesse. Olid asenduskodud väikelastele, koolieelikute ning kooliealistele. Lapsi paigutati ühest asenduskodust teise, õdedel-vendadel ei olnud alati võimalik koos elada, suhted bioloogiliste vanemate ja sugulastega katkesid (Sindi 2012: 54). Õdede ja vendade eraldamisega kaotasid lapsed tihti sideme oma ainsate perekonnaliikmetega. Samuti ei olnud lastel võimalik tekkida püsivaid kiindumussuhteid kasvatajatega teades, et peagi tuleb järgmisesse asenduskodusse edasi minna. Suure töökoormuse tõttu ei olnud võimalik kõigile lastele vajalikku tähelepanu osutada.

Asenduskodu oli ülerahvastatud. Samuti ei olnud tööl piisavalt kasvatajaid tegelemaks kõikide lastega. Aastal 1972 oli Viiratsi Lastekodus 2 rühma, kus oli 4 kasvatajat ning

50 kooliealist last vanuses 7-18 (Ümarik 1995: 14). Paradoksaalne on seejuures asjaolu, et personali üldarv oli suhteliselt suur- 40 koosseisulisest kohast tegeles otseselt lastega umbes kolmandik (Ehala jt 1996: 9). Lapsi ümbritsesid igapäevaselt koristajad, laohoidjad, kokad, erinevad tööinstruktorid ning kasvataja abilised. Sellises suures institutsioonis ei ole lihtne tekitada lastes kodusoojust ja -tunnet.

80ndate lõpus oli mõisakompleks väga kehvas seisukorras. Seadmed ja süsteemid olid roostetanud ja lekkisid, tihti oli ummistusi ja uputusi. Tualetikohti majas oli ääretult vähe võrreldes laste arvuga ning neis puudus soe vesi. Hoonete katused lasid vett läbi ning sügistalviselt perioodil oli tuulepoolses majaosas väga külm. 12-14 kasvandiku jaoks oli ainult 4 tuba. (Samas: 10-17) Sellised elamistingimused ei olnud lapsele õiged. Kindel oli see, et korrastamist vajavad nii eluruumid kui ka elukorraldus.

1.2.2. Muudatused pärast taasiseseisvumist

1987-1988 laulva revolutsiooni aegadel hakkasid toimuma suured ümberkorraldused ka asenduskodudes. Ametlikesse dokumentidesse hakati kirjutama, et vaja on luua väikseid asenduskodusid, kus lapsed kasvavad imikueast 18 eluaastani, vajaduse korral kauemgi ning tuleb lõpetada õdede-vendade lahutamine. (Eerme 1993) 1993. aastal kehtestatud Lastekodude ajutises põhimääruses sätestati muuhulgas, et lapsi on asenduskodus varasema 90 asemel kuni 30, lapsed elavad rühmade ehk peredena, ühes peres elab koos 8-10 eri vanuses poissi ja tüdrukut, õed ja vennad elavad ühes peres. Samuti kaotati ära eri liiki asenduskodud ning lapsed ei pidanud enam mõne aasta tagant elukohti vahetama.

Sellel perioodil hakkasid suured muudatused toimuma ka Viiratsi Lastekodus. Et hakata uut süsteemi juurutama, peeti vajalikuks vahetada välja suur osa kollektiivist. Vajalik oli suunata maksimaalselt olemasolevat tööjõudu lastega tegelemiseks, tõstes samaaegselt tulevaste perede kohustusi ja vastutust asenduskodu eksistentsiks vajalike tööde tegemisel (Ehala jt 1996: 8). 1993 aastal olnud 35 töötajast lahkus 16 ning uusi töötajaid tuli 10. Vangerdusi toimus ka asutusesiseselt, kus pedagoogiliste töötajate arv suurenes teenindava personali arvelt. Kui varem oli pedagoogilist personali 40% ja juhtiv- ning abipersonali 60%, muudeti see vastupidiseks. Samuti sai 1989 aastal asutus

endale uue juhtkonna, mis aitas kaasa demokraatlike muudatuste süvenemisele (Samas: 10).

Juhtkonna ning kasvatajate püüe hoida end kursis muutuva ajaga viis neid aastatel 1993-1995 paljudele erinevatele väljasõitudele teistesse asenduskodudesse, konverentsidele, kursustele, välisreisidele ning kohtumistele (Eerme 1993). Kõik see oli selleks, et aru saada, kuidas hakata muutunud ühiskonnas ellu viima uuendusi.

1995. aastast rakendati Viiratsi Lastekodus peresüsteem, kus lapsed jaotati 3 pere vahel. Loodi Eespere, Altpere ning Mäepere. Ühte asenduskoduperesse kuulus kuni 14 eri vanusest ja soost last, kusjuures kõik õed-vennad elasid koos, nendega töötas graafiku alusel kuni 5 kasvatusala töötajat (Sindi 2012: 54). Perede suurus muutus väiksemaks ning rohkem oli kasvatajaid, kes lastega tegeles. Igas peres oli kinnitatud uus koosseis: vanemkasvataja, (sotsiaal) kasvataja, kasvataja (hoidja) ning perenaine (Eerme 1993). Nii oli võimalik hakata lastele rohkem individuaalset tähelepanu pakkuma.

Juhataja Heino Eerme (1993) andis soovitusel kasvatajatele: „Last ei tohi niivõrd „kasvatada“, kui luua lapsele tingimused ja stiimulid loomulikult arenguks. Kasvataja ei suru peale väliseid nõudeid. Kui laps pole sinnamaani arenenud, ei „lükka“ ega „tõmba“ teda edasi, vaid viib last edasi igale lapsele jõukohaselt. See on tagatis lapse kindlus- ja turvalisuse tundele.“

Kuna varasemalt pidid lapsed iga mõne aasta tagant vahetama elukohta ja harjuma uute inimestega, oli vähetõenäoline, et tekiks kiindumus suhte mõne täiskasvanuga. Viiratsi Lastekodus sai iga laps endale omakasvataja, kes hoolitses lapse ametlike paberite eest ning oli tema eluga rohkem kursis. Lapsel tekkis suurema tõenäosusega usalduslik suhe täiskasvanuga, kelle poole oma probleemidega pöörduda.

Et arendada laste usalduslike suhete tekkimist täiskasvanutega, planeeriti sotsiaaltööd asenduskodust väljas. Leiti, et ollakse kohustatud aitama lapsi koos kohalike omavalitsuste vastavate töötajatega ning koostöö eesmärgiks oleks sidemete taastamine või loomine laste bioloogiliste vanematega või neid asendavate isikutega selleks, et lastel oleks võimalik koju tagasi pöörduda (Eerme 1993). Asendusvariantideks oleks

näiteks tugipere või –isik, kes võtaks osa lapse elust ning oleks ka lihtsalt mureded-
rõõmude jagaja.

Oluline on, et asenduskodus elav laps suhtleks ka väljaspool asutust. Kui nõukogude
ajal oli see piiratud ja lapsed elasid justkui kinnises institutsioonis, hakkasid 90ndate
alguses mõtted muutuma. Suund oli, et suunata lapsi võimalikult palju majast välja ja
seega aidata neid kohaneda ümbritseva eluga, suurendada nende suhtlemisringkonda ja
sellega ka iseseisvust (Eerme 1993). Lastel oli võimalik omada sõpru väljaspool
asenduskodu ning näha nende kodus olevaid peremudeleid. „Tavaperede“ ning
asenduskodu perede võrdlus aitas lapsel näha erinevaid elusid, et tulevikus ise endale
sobivaim tee valida.

Muudatused toimusid ka eluruumides. Kolmele asenduskoduperele olid vaja välja
ehitada eraldi eluruumid. Kui varasemalt elasid eri rühmade lapsed erinevatel korrustel,
oli nüüd vaja koondada ühe pere lapsed ühte „korterisse“. Majas ehitati vaheseinu, iga
pere sai endale köök-söögitoa ning olmeruumid. Kapitaalsete ümberehituste käigus
realiseeriti põhimõtte, et Viiratsi Lastekodus elab edasiselt kolm iseseisvat peret oma
kodudes kõigi siit tulenevate õiguste ja muidugi ka kohustustega (Ehala jt 1996: 14).
Suure söökla asemel söödi oma peredes ja lapsed elasid 1-3 toalistes tubades. Selliselt
oli lastel võimalik elada veidi peresarnasemas olukorras.

Teenindava personali vähenemisega oli nüüd suurem vastutus peredel. Ülesanded olid
järgmised: pered serveerivad toidu ise ning pesevad toidunõud; koristavad pere ruumid
ja nädalavahetusel neile määratud üldruumid; hoiavad korras nendele eraldatud osa
asenduskodu territooriumist ning aiast; pesevad väikepesu ning vajadusel parandavad
seda (Samas: 17). Kui varasemalt tegid suure osa nendest töödest ära teenindav
personal, oli nüüd lastel võimalik saada vajalikke oskusi, et edaspidises elus paremini
toime tulla. Lisaks sellele hakati lastele maksma taskuraha, et õpetada neile
majandamisoskusi.

Majandamis- ja hakkamasaamisoskuste hankimine on asenduskodunoorele üks
olulisimaid tegevusi. Peab ta ju pärast elluastumist hakkama saama ettetulevate
probleemide ja raskustega ilma, et tal oleks võimalus „koju“ tagasi pöörduda. Viiratsi
Lastekodus valmis selle tarbeks 2003. aastal Noortemaja, kus neil oli võimalus

harjutada iseseisvaks eluks. Noored elasid kahekesi tubades ning neile oli määratud toiduraha, millega pidid ise majandama. Edasi liikuda oli veel siingi: elektri ja veearvete maksmine, puhastusvahendite ostmine (Õunap 2004: 54).

2008 aastal liitus Viiratsi Lastekodu Viljandi Lasteabi- ja Sotsiaalkeskusega. Suurest mõisamajast koliti Viljandi linna vastvalminud peremajja ning edukalt jäi tegutsema Noortemaja. 2012 kevadel kolisid ka Noortemaja elanikud uude peremajja Viljandi linnas. 2012 maikuus muutus Viljandi Lasteabi- ja Sotsiaalkeskus Viljandimaa Omavalitsuste Liidu alla kuuluvaks Sihtasutuseks Perekodu, kus endise nimega Viiratsi Lastekodu kasvandikud hetkel elavad.

1.2.3. Ülevaade varasematest töödest

Viiratsi Lastekodus on aastate jooksul tehtud erinevaid uuringuid asenduskodukasvatajatele, elluastunud noortele ning asenduskodus elavatele lastele. Et mõista paremini seal elanud noori ning töötavaid kasvatajaid, on oluline anda ülevaade nendest töödest ning järeldustest.

Õunap, A. 2004. Elluastuvate noorte toimetulekut mõjutavad tegurid Viiratsi Lastekodu näitel. Bakalaureusetöö. Tallinn: TPÜ.

Aage Õunapi bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada need mõjutegurid, mis tingivad asenduskodust lahkuvate noorte toimetuleku. Selle töö uurimismeetodiks on teemaintervjuu nelja asenduskodust elluastunud noore inimesega, kellest kaks tulevad oma isikliku eluga toime ning kaks mitte. Töö põhiküsimuseks ongi see, miks osa noori tulevad oma eluga toime ning osa ei tule. Lähtutud on asjaolust, et kõik noored on kasvanud ühes keskkonnas ja seda perelähedase asenduskodu näol.

Uurides intervjuueeritavatelt, kuidas nad hindavad asenduskodus elatud aega, millised olid nende suhted kasvatajatega ning mida nad muudaksid asenduskodus, jagunesid vastused kaheks. Elus toimetulevad noored hindasid elu asenduskodus positiivselt ning ka nende suhtumine kasvatajatesse oli heatahtlik. Toimetulematud noored hindasid oma läbisaamist kasvatajatega halvaks, nimetades neid närvilisteks ja norivateks.

Vestlustest selgus, et asenduskodus olid ühtsed reeglid kõigi laste jaoks. Erinevus oli selles, et elus toimetulevad noored mõistsid reeglite vajadust, nad olid saavutanud kasvatajatega kokkuleppeid reeglite täitmise osas ja see põhines vastastikusel usaldusel. Elus toimetulematute noorte vastused kajastasid salaja käitumist, mõistmatust ning arusaamatust. Neil oli raskusi reeglite arvestamise ja täitmisega, mis omakorda tekitas pahameelt kasvatajates ning halvendas omavahelisi suhteid.

Küsites intervjueeritavalt, milliseid oskusi peaks asenduskodu õpetama noortele, millest nad puudust on tundnud, siis kõige sagedamini esinesid märksõnad: söögitegemine, vähene raha kasutamise kogemus, otsustusjulgus. Miinuseks nimetati ka seda, et ei olnud avatust eluga väljaspool maja.

Kui uurida suhteid vanematega, pidasid intervjueeritavatest kolm neid pigem negatiivseteks ning üks vastanutest oli orb. Noorte vastustest ilmnis, et suhtumine emasse oli negatiivne ja temaga ei tahetud suhelda. Kolmel puudusid kontaktid isaga ja seda juba kodus elamise ajal. Kui nooremas eas suhtuti vanematesse liberaalsemalt siis aja möödudes muutus see juba vihkamiseks.

Kui uuriti lähedasi suhteid mõne teise täiskasvanuga peale vanemate, jagunesid vastused kaheks. Elus toimetulevad noored omasid lähedast suhet täiskasvanuga (tädi, kasvataja, tuttavad Rootsis) ja see kontakt on olnud pikaajaline, need inimesed on olnud toeks iseseisva elu alustamisel. Elus toimetulematud noored olid samuti kogenud erinevaid lähedasi suhteid täiskasvanutega, kuid need kõik olid olnud lühiajalised. See on neid ilmselt mõjutanud, kuna üks neist oli viimase kahe aasta jooksul elanud rohkem kui nelja mehega ning teine ootas oma kolmandat last, kusjuures kõigil lastel on erinev bioloogiline isa.

Oluline osa noore iseseisva elu alustamisel on sotsiaaltöötajal. Uurimuse raames selgus, et kõigil noortel puudus tihedam kontakt sotsiaaltöötajaga.

Uuringu tulemusi vaadates tundub, et noored, kelle lapsepõlves puudus turvaline seotussuhe, ei ole seda suutnud luua ka hilisemas eas. Oluline ei ole mitte see, kas lähedane suhe on bioloogiliste vanemate või teiste sugulastega vaid see, et oleks

lapsepõlves üks inimene, keda võib usaldada ning kes pakub turvalisust ja kindlustunnet.

Vastavalt asenduskodude põhimäärusele võivad lapsed asenduskodus olla kuni täisealiseks saamiseni, vanemad kui 18-aastased kuni kooli lõpetamiseni. Uuringust selgus, et noorte jaoks oli lahkumine asenduskodust kergenduse ja vabaduse tunnet tekitav kuid teisalt tõi kaasa ka hirmu tuleviku ees. Iseseisva elu alustamine on noore jaoks seda raskem kui ta peab tagasi pöörduma oma kodukoha omavalitsusse, mis asub teises maakonnas ja kellega ei ole asenduskodus elatud ajal erilist kokkupuudet olnud. Kaks toimetulevat noort on suutnud hankida endale oma isikliku elamispinna, toimetulematud noored elavad aga sotsiaalkorteris.

Noortega vesteldes tuli välja, et nad peavad vajalikuks, et keegi asenduskodust toetaks neid iseseisvas elus. Nad sooviksid tugiisikut, kelle poole saab vajadusel pöörduda, kellega niisama lobiseda ning kes aitaks lahendada ettetulevaid probleeme. Kuigi igale lapsele on kinnitatud omakasvataja, vahelduvad töötajad tihti ning kui noor on asenduskodust lahkunud, ei ole kasvatajal piisavalt ressursi, et tegeleda olemasolevate ning endiste lastega. Samuti puuduvad asenduskodul selleks rahalised vahendid. Parimaks lahenduseks oleks järelhoolduse etapp, mida koordineerib asenduskodu koos noore elukohajärgse omavalitsusega ning mille rahastamist toetab riik.

Antud töös leidis kinnitust autori oletus, et asenduskodulaste kehva toimetulekut hilisemas elus mõjutavad varane lapsepõlv, asenduskodu keskkonnas kasvamine, turvaliste sotsiaalsete suhete puudumine ning madal haridustase. Positiivset toimetulekut soodustavad sotsiaalvõrgustiku toimivus ja põhiharidusest kõrgem haridustase- viimane sõltub aga oluliselt noore isiklikest püüdlustest.

Merila, M. 1995. Lastekodu kui kasvukeskkond- Viiratsi Lastekodu. Kursusetöö. Tallinn: TPÜ.

Selleks, et saada ülevaade asenduskodu kui kasvukeskkonna mõjust lapse arengule, asenduskodukasvatajate suhtumisest töösse, laste ellu ning toimuvatesse muudatustesse taasiseseisvunud Eestis, on antud töös koostatud küsimustik pedagoogilisele personalile.

Laiali jagati 15 ankeeti, millest tagastati 14. Enamikel kasvatajatest on erialane haridus ning vastajate seast pooled on töötanud asenduskodus alla 5 aasta, pooled üle 5 aasta.

Uuringust selgus, et põhjused, miks inimesed on läinud asenduskodusse tööle, on soov lapsi aidata. Kasvatajate arvamus, milline on tema roll kasvandiku suhtes, on eluks vajalike teadmiste ja oskuste andjaks ning ka heaks sõbraks olemine.

Kui uurida kasvatajatelt asenduskodu kui aluse kohta tulevaseks iseseisvaks eluks, arvab neljateistkümnest vastajast 12, et need lapsed ei saa igakülgset alust iseseisvaks eluks. Põhjuseks pakutakse järgmist: vähene iseseisvus; õpetatakse vähe iseendaga toime tulema; lastel puudub turvatunne, mida saaks päriselus; kontakt tegeliku eluga vähene; puuduvad püsivad tööharjumused; närvisüsteemi eripärad; emotsioonide ja väärtuste, isiksuse normaalse arengu puudujäägid; lapse eest liigne äraotsustamine; asenduskodulaps ei valda oma võimeid, kardab teha otsuseid; kasvatajate küündimatus; ühiskonna ebaterve suhtumine teistsugustesse. Eriti suur osa pedagoogilisest personalist loeb kõige suuremaks puuduseks vähest iseseisvust ning otsustamisvõimalust.

90ndate alguses mindi Viiratsi Lastekodus üle peresüsteemile, kus endistest rühmadest sai kolm pere, kus kasvas 13-15 eri vanusest ja soost last, õed-vennad reeglina koos. Lapsed elasid uutes, kohandatud ruumides. Toimusid muutused ka igapäevaelus alates söögi tegemise võimalustest ja lõpetades ise oma pereelu käsitlevate otsuste tegemisega. Läbiviidud muudatustest pidasid kasvatajad olulisemateks peresüsteemi loomist ja juurutamist; laste taskuraha saamist; maja ümberehitust; usalduskasvataja- tugiisiku määramist igale lapsele. Kõiki neid toimunud muudatusi hinnati väga heaks.

Kask, I. 2006. Lapsekeskse kontseptsiooni rakendamise T.L. Lastekodu näitel. Magistritöö. Tartu: TÜ.

Taasiseseisvunud Eestis hakati suurt tähelepanu pöörama lapsekeskse kontseptsiooni rakendamisele, seda ka asenduskodudes. Vaatamata sellele on aina rohkem probleeme laste toimetulekuga. Eriti puudutab see probleem asenduskodulapsi ning puudub selge teadmine, kuidas rakendatakse seal lapsekeskset lähenemist.

Töö esimeseks eesmärgiks on uurida põhjalikult, koguda ja analüüsida informatsiooni asenduskodu igapäevaelu kohta, et paremini mõista asutuse toiminguid. Teiseks, esitada

uurimuse tulemusi üldise diskussiooni algatamiseks praktikute, otsusetegijate ja laiema üldsuse vahel. Kolmandaks, saadud tulemuste alusel vähendada ebakõlasid lapsekeskse kontseptsiooni ja asenduskodu tegeliku elu vahel. Põhilised uurimisküsimused, millele vastust otsitakse on: Kuidas kirjeldatakse muutusi seoses lapsekesksele hoolekandele üleminekuga? Milles väljendub lapsekeskne lähenemine asenduskodu igapäevaelus?

Uurimisprotsess algas etnograafilise uurimusega ehk pikaajalise vaatlusega, mida fikseeriti vaatluspäevikus. Seejärel viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud laste ning kasvatajatega. Intervjuud viidi läbi üheteistkümne nooruki ning kaheksa töötajaga.

Asenduskodus toimusid taasiseseisvunud Eestis suured muudatused. Mõnda üle peresüsteemile ning asutus renoveeriti selliseks, et „pered“ said olla samal korrusel. Sisuliseks muudatuseks peeti töötajate mõtteviisi muutumist hoolitsevamaks, armastavamaks ning tähelepanelikumaks. Uuringust selgus, et lapsekeskse lähenemise kontseptsioon, mis tähendas laste kasvatamist iseendaga toimetulevateks täiskasvanuteks, oli asenduskodus rakendunud vaid sõnaliselt. Asutuse igapäevaelus oli näha pigem endist, nõukogudeaegset mõtteviisi ning kasvatusmeetodeid, kus kehtis kindel režiim.

Uuringus ilmnisid asjaolud, miks asenduskodu ei ole tegelikult kodu. Lapsed kirjeldasid asenduskodu kui asutust. Seevastu kodu tähendusega seonduvad lastel lähedased inimesed ja siirad inimsuhted. Sellest võib järeldada, et asenduskodus on puudu laste jaoks inimlikest suhetest, mõistmisest ja siirusest. Töötajate vastustest leiab kinnitust, et asutus toimib totaalsele institutsioonile iseloomulikuna, mida iseloomustavad töötajate formaalsete eeskirjade järgimine ja harjumuspärase, igapäevaste tegevuste täitmine. Kuigi töötajad arvavad, et nad annavad lapsele kõik, mida nad vajavad, tähendab see tegelikkuses lapse eest elu ära korraldamist ja lapse mittekaasamist tegevustesse. Selle tulemusel võivad olla lapsed osavõtmatud ja passiivsed.

II. UURIMUS ASENDUSKODU ROLLI KOHTA VANEMLIKU HOOLETA NOORTE ISESEISVAKS ELUKS ETTEVALMISTAMISEL

2.1. Uurimistöö metoodika

Töö eesmärgiks on välja selgitada, kuidas on asenduskodu valmistanud seal elavaid noori ette iseseisvaks eluks ning millised on noorte soovitud asenduskoduteenuse paremaks korraldamiseks. Uurimisobjektideks on Sihtasutusest Perekodu elluastunud noored.

Valimiks on kümme Sihtasutusest Perekodu aastatel 2001 kuni 2010 elluastunud noort vanuses 22 kuni 28. Vastajatest viis olid neid ning viis noormehed. Lisaks sellele tehti kaks intervjuud staažikate lastekaitsetöötajatega kahest omavalitsusest, et kõrvutada noorte arvamus eksperthinnanguga. Esimene lastekaitsetöötaja on selles ametis olnud 16 aastat ning teine 20 aastat.

Noorte puhul on valimiks mugavusvalim, mis on moodustatud tuttavate ning kasvandike endi abiga. Kriteeriumiks oli noorukite kättesaadavus ning koostöövalmidus. Lastekaitse spetsialistide puhul tehti enne nendega ühenduse võtmist kindlaks, kes oleks oma kogemuste ning staaži põhjal kõige pädevamad antud teemal rääkima.

Uurimisküsimused, millele otsitakse vastuseid, on järgmised:

- Milline oli noorte sotsiaalne võrgustik asenduskodus viibides ning kuidas see nende elu on mõjutanud?
- Milliseks muutus noorte sotsiaalne võrgustik pärast asenduskodust lahkumist ning kuidas see nende elu on mõjutanud?
- Milliseid vajalikke oskusi noored asenduskodust said, et iseseisvalt elus toime tulla ning millest jäi puudu?

- Kuidas toimus asenduskodust elluastumise protsess ning milline on olnud järelhooldus?
- Millised on noorukite soovitusel asenduskoduteenuse paremaks korraldamiseks?

Uuring on kvalitatiivne ning andmete hankimise meetodina on kasutatud poolstruktureeritud intervjuusid. Koostati kaks erinevat küsimustikku- üks noorukitele ning teine lastekaitsepetsialistidele, mis on ära toodud lisades 1 ning 2. Intervjuu küsimused olid koostatud spetsiaalselt selle uuringu jaoks, et aidata noorukitel rääkida enda elust seoses asenduskodus elamisega ning saada lastekaitsepetsialistide teavet nende arvamuse kohta noorte toimetulekust. Intervjueerijal olid olemas põhiküsimused, kuid vestluste käigus küsiti lisaks selgitavaid küsimusi.

Enne intervjuude tegemist räägiti respondentidele töö eesmärgist ning selgitati, et andmeid kasutatakse uurimustöö jaoks. Samuti rõhutati, et intervjuu on anonüümne ning nende isikut ei seostata saadud andmetega mingil moel.

Intervjuud viidi läbi jaanuarist märtsini 2013 aastal. Nende keskmine pikkus oli 40 minutit. Pikim intervjuu oli 50 minutit, lühim 25 minutit. Kolmel korral toimusid need intervjueeritavate kodudes, seitsmel korral intervjueerija töökohas. Ekspertidega kohtuti nende töökohtades. Intervjuud salvestati diktofoniga ning hiljem transkribeeriti arvutisse.

Andmete analüüsimiseks kasutatakse temaatilist analüüsi. Sellisel puhul algab uurimisandmete analüüs kodeerimisega, mis on andmete jaotamine kategooriateks ning seejärel nende koondamine temadeks (Creswell 2013: 184-185). Kodeerimise käigus koondati noorte vastused seitsmeks alateemaks, mis on järgmised:

- üldinfo,
- sotsiaalne võrgustik asenduskodus viibides,
- sotsiaalne võrgustik pärast asenduskodust lahkumist,
- majandamisoskuste arendamine asenduskodus,
- asenduskodus omandatud oskuste rakendamine pärast elluastumist,
- elluastumine ning järelhooldus,
- noorukite soovitusel ja kokkuvõte.

Respondendid on tähistatud tähtedega M ja N vastavalt soole ning numbrina on juurde lisatud intervjuu järjekorranumber (näiteks N1, M7). Ekspertide tähised on E1 ning E2. Kuna respondentide vanused on ligilähedased, ei oma igäihe konkreetne vanus tähtsust.

Kuna noorte tsitaadid esitatakse muutmata kujul, kasutatakse nendes sõna „lastekodu“, mis on sama tähendusega kui tänapäevane sõna „asenduskodu“.

2.2. Uurimisandmete analüüs

2.2.1. Noorte sotsiaalne võrgustik asenduskodus viibides

Inimese elu mõjutab suurel määral tema sotsiaalne võrgustik, mistõttu on käesoleva uurimuse raames uuritud, millised olid asenduskodus elavate noorte suhted pere ja sugulastega, kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajaga, kasvatajate ning teiste neid ümbritsevate inimestega.

Pere ja sugulastega väljaspool asutust ei suhelnud asenduskodus viibimise ajal aktiivselt ükski nooruk.

„Ega eriliselt ei olnudki suhteid pere ja sugulastega, eriti alguses. Sugulasi on vähe, ema on surnud, isast ei tea midagi. Mul ongi ainult tädi ja kaks venda, nii palju kui ma tean ise. Tädiaga jäi suhtlemine suhteliselt harvaks, sest tema juurest ma tulingi lastekodusse. Elasin tema juures pärast ema surma. Hakkasin suhtlema pärast pikki aastaid oma vanema vennaga, kes mu üles otsis ja ka noorema vennaga. Nüüd käin tihedalt läbi nendega. Aga mingi aeg ei olnud kedagi.“ (N1)

Oli ka neid noori, kes ei teadnud enda vanematest üldse midagi (M6, M9). Küll aga olid ühel noorukil head suhted oma vanaemaga (M7). Neljal vastajal oli ka õdesid-vendi asenduskodus ning nendega peeti suhteid headeks. Oma suhteid perega kirjeldab üks nooruk järgmiselt:

„Minul oli üks vend ja üks õde ka lastekodus. Õde läks suhteliselt varakult Soome, ta läks sinna õppima ja siis jäigi. Teisena läks vend ära. Praegu suhtlen ainult vennaga, teistega kellegagi mitte. Vanematest ei tea üldse midagi.“ (M9)

Sotsiaalhoolekande seadusega on sätestatud, et kohaliku omavalitsuse esindaja peab vähemalt kaks korda aastas asenduskodus elavat last külastama. Uuringust aga selgus, et kolm noorukit ei teadnud sel ajal, kui nad asenduskodus viibisid mitte midagi kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja olemasolust.

„Mina ei olegi näinud teda. Mul ei olnud mingit kokkupuudet temaga.“ (N5)

„Ma ei teagi teda. Polnudki mul sellist asja, mina ei tea...“ (N9)

5 noort pidasid aga oma suhteid kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajaga heaks. Neist kolmel juhul tundsid nad noorukite elu vastu huvi ning külastasid neid asenduskodus viibides.

„Valla töö oli küll väga hea. Me suhtlesime tihedalt, kuna mul oli koolis palju probleeme ja korraldati igasuguseid komisjone, et mind aidata. Mind ei jäetud ripakile.“ (N1)

Küsimusele, millised suhted olid noortel väljaspool maja asenduskodus viibimise ajal, nimetas kuus noorukit, et neil on olnud üks või mitu tugiperet. Kogemusi seoses tugiperedega oli nii häid kui halbu.

Positiivsed näited:

„Minu tugiisik oli tegelikult minu lähedane inimene, minu ema parim sõbranna, kes suuresti kasvatas mind, kui ma väike olin. Mingi aeg hakkasin nende juures käima rohkem ja nii saigi nendest minu tugipere.“ (N1)

„Tugipere oli. Saan nendega siamaani läbi. Koolivaheaegadel käisin suviti seal. Nüüd pole küll enam ammu käinud aga sünnipäevadel ikka käin. Siis oli ka läbisaamine hea. Sellest oli kasu, kuna seal nägi, milline päriselt pereelu on.“ (M9)

Negatiivsed näited:

„Üks tugipere oli mul Tartus, kelle juures ma vahel käisin. Ja teine pere oli Pärnus, kes soovis rohkem tasuta tööjõudu. Seal oli turismitalu. Ja pärast me ei võinud enam kellelegi helistada. Telefonid võeti ära.“ (N2)

„Esimeses peres oli pereisal komme juua. Aga senikaua, kuni ta vägivaldne ei olnud, ei olnud hullu. Aga siis läks ta vägivaldseks ja läks asi päris hulluks. Aga nüüd seal viimases.. seal olid muud probleemid. Ei saa just öelda, et seal paha oli aga üks neid probleeme ikka tekkis.“ (M6)

Veel lähedasteks inimesteks väljaspool asenduskodu nimetati sõpru ning kolmel korral tüdruk- või poisssõpra, kellest kahel juhul kestab suhe praeguseni. Samuti on ühe noormehe arvamus (M9), et tema elluastumine oli selle tõttu kergem, et ta sai tüdruksõbra juurde kolida. Tema arvamus on, et need, kes pidid seda üksi tegema, oli kindlasti keerulisem.

Igapäevaselt peavad noored asenduskodu kasvandikud puutuma kokku kasvatajatega. Uuringutulemused näitavad, et viiel noorel oli nii häid kui halbu suhteid, nende sõnul sõltus see kasvatajast. Ühe noormehe (M10) arvamus on, et *„probleemide tekkimises olid kord süüdi kasvatajad, kord kasvandikud ning ülerahvastatud kohas tekib paratamatult pingeid.“* Oli ka neid, kes pidasid suhteid kasvatajatega tõeliselt pingeliseks.

„Kasvatajad nägid alati negatiivset poolt. Tegemata töid, koolist puudumist ja nii edasi. Keegi ei küsinud kunagi, miks see nii on. Oleks võinud näha neid põhjusi, mitte ainult negatiivsele keskenduda. See oli nii koolis kui kodus, ka õpetajate poolt. Tundsin, et kasvatajad, direktor ja kool teevad koostööd ja aina ründavad.“ (N2)

Kolm noort pidasid oma suhteid kasvatajatega heaks ning võisid nende poole oma probleemidega pöörduda. Positiivne oli see, et kõigil vastanutel oli olemas omakasvataja, kes oli rohkem kursis noore eluga, oli suhtleja kooli ning asenduskodu vahel ning tema poole sai probleemidega pöörduda.

„Vahest oli ta kuri aga suurem osa saime hästi läbi. Tema aitas mind tegelikult kogu aeg, sest raskusi mul oli. Tema võitles minu eest ja see võitlus kandis vilja.“ (M4)

Üldiselt olid noored omakasvatajatega rahul, kuid negatiivse poolena toodi välja, et töötajad vahetusid pidevalt ning kellegagi ei saanudki päris usalduslikku suhet tekkida. Ühel noormehel oli aga negatiivne kogemus, kus ta ei tahtnud tugiperre minna, kuid omakasvataja ei andnud muud võimalust.

„Oli selline situatsioon, et kui ma ütlesin esimese tugipere puhul, et ma ei taha sinna minna. Siis tema ütles, et ma PEAN minema. Ta isegi ei uurinud, milles asi on ja miks ma ei taha minna. Tema lihtsalt ütleski, et ma ei saa siin lastekodus olla ja ma pean minema.“ (M6)

Kui uurida, millistest suhetest tundsid noorukid asenduskodus viibimise ajal puudust, nimetati suhteid sugulastega ja perega, sooviti isafiguuri ning kedagi, kellelt õppida ja saada praktilisi teadmisi, mis erinevatel elualadel kasuks tuleks. Üks nooruk tõi välja, et ta oleks soovinud paremaid suhteid kaaskasvandikega.

„Suhted kaaskasvandikega oleks võinud olla paremad. Meil oli selline suuremate seltskond ja väiksemad said piinata. Kõik see oleks võinud olla vähe teisiti. Kui kasvataja pealt ei näinud siis ega tõestust ei olnud. Kasvatajate suhtumine oli „mida ei ole näinud, seda pole olnud“. Suuremad hoidsid omavahel kokku ja mis siis loeb väikese poisi jutt.“ (M10)

Kui aga küsida, mis takistas suhteid sugulaste ja perega, vastati, et oldi ise kangekaelne või ei osatud vanematele läheneda. Paljud noored aga ei osanud asenduskodus elamise ajal mingeid suhteid oodatagi. Nad ei arvanud, et ka teistmoodi on võimalik.

Igale inimesele on oluline, et teda ümbritseksid toetavad ning armastavad inimesed. Ka asenduskodudes elavate noorte ümber on tähtis see ringkond luua.

2.2.2. Sotsiaalne võrgustik pärast asenduskodust lahkumist

Oluline on, et noore inimese ümber, kes astub asenduskodust ellu, jääks tema turvaline sotsiaalne võrgustik. Noortelt uuriti, millised kontaktid asenduskodus viibimise ajast on säilinud, millised on katkenud ning millised suhted on nende elule kõige suuremat mõju avaldanud.

Uuringust selgus, et neljal noorukil ei ole ühegi asenduskodu töötajaga mingit kontakti. Nendega ei ole kontakti otsitud ega nende elu vastu huvi tuntud.

„Ma ei olnud seal väga heas nimekirjas ja lõpuks nende arvamus oligi see, et sul on oma vald ja mine...“ (N3)

Need, kes asutuse töötajatega suhtlevad, väidavad, et see on pigem juhus ning suheldakse siis, kui linna peal kohtutakse. Neist, kellega aeg ajalt suheldakse, toodi välja kasvatajad, direktor ning omakasvataja.

„Osade kasvatajatega ning esimese direktoriga on suhted säilinud ja oleme juttu ajanud. Päris perekonnatuttavad ei ole aga oleme näinud ja rääkinud. Nii ei olnud, et keegi oleks mind üles otsinud ja huvi tundnud... et kuidas ma elan. See oli pigem juhus.“
(M6)

Rohkem kui kasvatajatega, on elluastunud suhted säilinud teiste kasvandikega. Nende eludega ollakse kursis ja teatakse neist palju rääkida. Suheldakse Interneti ning telefoni teel ja lähemal elavate sõpradega saadakse ka kokku ja korraldatakse ühisüritusi.

„Ma käin läbi kahe tüdrukuga tihedamalt. Üks, kellega me elasime koos noortemajas ühes korteris. Temaga ma käin tihedalt läbi. Aga siis üks tüdruk veel, tema elab küll linnast kaugemal ja me igapäevaselt ei suhtle. Käime näiteks sünnipäevadel. Ja osadega veel suhtleme Interneti teel, et kuidas läheb.“ (N1)

„Teatud kasvandikega on suhted säilinud, kuigi on palju neid, kes on laiali. Siit kohalikega saab ikka aeg ajalt koos oldud.“ (M4)

Üheks oluliseks inimeseks, kes on noorele toeks nii asenduskodus viibimise ajal kui hiljem, võiks olla omavalitsuse sotsiaaltöötaja. Uuring näitab, et kontakt on säilinud kahel noorel.

„Ma käin seal küll külas oma tugiperel ja see on minu kodukoht. Me ikka ajame juttu ja nad tunnevad huvi, kuidas mul läheb ning ei ole mind ära unustanud.“ (N8)

Need, kellel ei ole kontakt sotsiaaltöötajaga säilinud, toovad põhjuseks omavalitsusepoolse huvipuuduse ning külma suhtumise.

„Nemad võtsid seda asja kogu aeg nii, et mul on elukaaslane ja mul on kõik olemas. Näiteks kui oli probleem, et oleks vaja korterit, öeldi, et neil ei ole. Aga tegelikult kui ühel päeval oleks mul mehega olnud kõik ja ma oleks läinud küsima, oleksin pidanud hakkama ise otsima, sest siis ei saa ma enam valla poole pöörduda. Leping on ju

lõppenud seal. Kohalike omavalitsustega võiks üldse varem koostöö hakata. See on kuidagi nii pinnapealne.“ (N2)

Vesteldes noorukitega veel olulistest suhetest, mis on säilinud, nimetati kolmel korral tollaegset tüdruk- või poisssõpra, kolmel korral õdesid-vendi, kes samuti asenduskodus elasid, ühel korral parimat sõpra ning ühel korral tugiperet.

Noored tõid intervjuudes välja, millised asenduskodus elamise ajal olnud suhted on neid praeguses elus mõjutanud.

„Minu esimese tütre isa elas ka asenduskodus ja seal hakkasime me kunagi käima. Ja siis tundus kuidagi loomulik, et kui tema läks oma elu peale, ta oli minust vanem, siis läksin mina ka temaga kaasa. See on kõige positiivsem, kuigi me praegu enam koos ei ole. Aga me käime ikka läbi ja suhtleme ja see väike armas tüdruk on kõige parem asi selle juures.“ (N1)

„See on mõjutanud, et ma elukaaslase leidsin. Ja ka see, et omakasvataja oli. Ta on hästi palju aidanud. Mina ise lõin käega, et küll ma hakkama saan.“ (N2)

„Direktor ja omakasvataja olid alati minu jaoks olemas. Kas siis piitsaga või ükskõik millega... heas mõttes. Mina küll alguses mõtlesin, et kuidas saavad küll kaks inimest nii lollid olla. Aga kui nüüd tagasi mõelda sellele, oligi nende tegemine see ainuke õige. Kuidas seda siis öelda... aitäh neile.“ (M4)

„Viimases tugiperes oldud ajast õppisin kõige rohkem.“ (M6)

Negatiivseid mõjusid kellegagi suhtlemisest ei oska ükski kasvandikest välja tuua. Kõik suhted ja kogemused, ka halvad on midagi õpetanud ning kujundanud noored just sellisteks, nagu nad praegu on.

2.2.3. Oskuste arendamine asenduskodus ning nende rakendamine iseseisvas elus

Kuna asenduskodu roll on valmistada noor ette võimetekohaseks toimetulekuks pärast elluastumist, on väga oluline, milliseid oskusi neile õpetatakse. Selleks, et teada saada, milline on olnud Sihtasutus Perekodu roll noorukite eluks ettevalmistamisel, palutakse

neil rääkida sellest, millistesse kodutöodesse neid kaastati, milliseid eluks vajalikke oskusi neile õpetati, kes tegeles õpetamisega ning mida nad oleksid veel soovinud, et oleks õpetatud. Lisaks sellele küsitakse, kuidas nende arvates oleks elus võimalik toime tulla nende oskustega, mida õpetati asenduskodus.

Erinevad kodutööd on tavapärane osa igapäevaelus, nii ka asenduskodus. Noori kaasati koristamisse, söögitegemisse, köögitoimkonda ning ka puudeladumisse ning rohimisse. Üks noorukitest väitis, et teda ei kaasatud kodutöodesse. Oskuste õpetamisega tegeles töölolev kasvataja ning üks nooruk mainis, et temal oli võimalus ka väljaspool maja elu näha.

„Mina suhtlesin väljaspool maja, kus õppisin palju. Nägin, kuidas peredes elati.“ (N2)

Eluks on vajalikud aga ka muud oskused peale majandamise. Mõningal määral neid noortele Perekodus õpetati. Noorukid tõid välja oskuse inimestega suhelda, enese eest hoolitsemise, iseseisvalt hakkamasaamise, hoolivuse ja teistega arvestamise, asjade jagamise ja leplikum olemise. Kui aga uurida, kas õpetati näiteks rahaga ümber käimist, tervise hoidmist, sotsiaalteenuste leidmist ning kasutamist, esmaabi ja muud sellist, oli enamuse arvamus, et selliseid teadmisi nad asenduskodust ei saanud.

„Sellised asjad nagu elektrinäidud, veenäidud, kuidas mingeid pabereid ajada ja kuhugile viia. Mida praegu reaalselt vaja läheb, seda ei õpetatud. Sellised asjad olid ka täiesti puudu, kui suured on palgad ja üürid, millised maksud on vaja maksta, mida saab endale lubada, et palgaga välja tulla üldse jne.“ (N2)

„Lastekodus tehti kõik meie eest ära. Me ei tunnetanud reaalsust, miks miski asi just nii käib nagu ta käib. Või kuhu ma peaksin pöörduma, kui mul on mingi probleem. Kasvõi arstikülustus. Lastekodus tuli kas arst kohale või oli juba majas olemas. Aga see, kuidas panna aega, minna haigla peale...“ (N5)

„Sellist arвете maksmist ja muid oskusi ei õpetatud. Taskurahaga oli nii, et kui olid hea laps siis said ja kui ei, siis mitte. Aga ei õpetatud, mida sellega teha. Kui tuli pangakaart, siis näidati, mida sellega teha. Aga seda ei saanud enda kätte. See oli kasvataja käes ja tema andis, kui vaja.“ (M6)

Kuuel noorel oli võimalus enne elluastumist proovida iseseisvat elu noortekodus. Arvamus seal elamise kohta ning selle mõjust tulevikuks läheb kaheks. Mõni pidas seda kasulikuks, mõni mitte.

Need, kellel oli noortekodus elamisest kasu:

„Aga noortekodus elamine oli väga hea praktika, kuidas toime tulla. Aga oleks võidud rohkem õpetada, kuidas vee- ja elektrinäite öelda, arvestamist, mis kui palju maksab. Aga üldiselt oli see hea, sest suures majas elades oli ikka see tunne, et kuidagi söönuks saab.“ (N2)

„Iseseisvust ja vastutust oli rohkem.“ (M7)

„Mingil määral oli noortemajas elamisest kasu küll. Õppisime ikkagi söögitegemist ja rahaga majandamist, kuigi sellega niikuinii välja ei tulnud. Rohkem oli vabadust.“ (M9)

Need, kes ei pidanud noortekodus elamist kasulikuks:

„Seal oli küll võimalus, et noortemajas ise süüa teha aga keegi ei õpetanud, et „teeme midagi koos“. Keegi ei tundnud õpetamise vastu huvi, oskused kujunesid kuidagi teistmoodi.“ (N1)

„Praktiliselt majandasime ise. Aga see oli paha, tegi mugavaks. Siis majas nälga ei olnud. Raha tuli niisama kätte. Oleks võinud teistmoodi see süsteem olla. Oleks võinud ise arveid maksta.“ (N3)

Kui noorukitelt uurida, kas nad jäid ka mingitest kodutöödest asenduskodust kasvades kõrvale ning mida nad oleksid soovinud, et neile oleks õpetatud, väitsid noored, et nad ei osanudki tollel hetkel midagi ise küsida ning nüüd on pidanud ise vajalikud oskused selgeks õppima.

„Söögitegemist ei õpetatud, see tuli noortemajas endal õppida. Aga me olime nii väikesed ka ja ei osanud ise küsida, et „õpeta mulle söögitegemist“.“ (M4)

„Siis ei soovinud üldse midagi teha. Aga nüüd olen ikka kõik vajalikud asjad ise õppinud.“ (M10)

Kuna mitmed oskused on jäänud noortel asenduskodus omandamata, on nad pidanud neid omal käel juurde õppima. Nendeks oskusteks nimetatakse arvete maksmist, asjaajamist asutuste vahel, aga ka koduseid toiminguid nagu söögitegemist, puude tegemist ning perega koos elamist. Seitse noorukit kümnest arvavad, et elus ei ole võimalik toime tulla ainult nende teadmistega, mida neile õpetati asenduskodus.

2.2.4. Elluastumine ning järelhooldus

Üks suur etapp asenduskodus elava noore elus on asutusest lahkumine ning iseseisva elu alustamine. Noortelt uuritakse, milline on olnud nende elluastumise protsess ning kui palju on neile pakutud pärast asenduskodust lahkumist tuge.

Kuue noore arvates toimus nende elluastumine liiga kiirelt ning oli pigem formaalne paberite vormistamine.

„Mina läksin väga vara, mingit protsessi ei toimunud. Teadsin lihtsalt, et üks hetk lähen pabereid allkirjastama ja see oligi kõik.“ (N2)

„Paari päevaga tehti ära. Võeti koosolek kokku ja kõik. Ruttu paberid korda ja minema. Saadeti minema, kuna koolis olid pahandused.“ (N3)

Kolm noorukit elasid asenduskodus nimekirjas olles juba asutusest eemal elukaaslaste juures, kellega ka praegu koos elatakse. Üks neiu aga kolis pärast asenduskodust lahkumist noormehe juurde, kellega ta asutuses elamise ajal juba koos oli. Nende arvates toimus elluastumine valutumalt, kuna neil oli koht ning lähedane inimene väljaspool asenduskodu.

„Mina ei teinud seda üksinda. Paljud võtavad oma asjad ja lähevadki korterisse. Mina ju läksin mehe juurde ja ma ei jäänud üksi oma mõtetega. Üksi oleks seda kindlasti raskem olnud teha.“ (N1)

„Minu elluastumine toimus kergelt. Olin juba praeguse abikaasaga koos.“ (N8)

„Mul vedas elukaaslasega, hakkasin lastekodus olemise ajal juba tema juures elama. Minul selles mõttes väga vedas.“ (M9)

Oli aga ka neid, kelle arvates oleks elluastumine võinud olla meeldivam ning sujuvam protsess.

„Võiks tuge pakkuda ja anda võimalus kasvandikul rääkida, mitte tekitada sellist tunnet, et ta läheb niikuinii ära. Meie tollel ajal jäimegi omakasvatajaga tülli. Mul lõpus oligi selline tunne juba, et ei viitsita enam. Ta oleks võinud veidi rohkem aidata mul asju ajada. Ta ei olnud olemas minu jaoks ja võib olla juba käega löönud. Ma olin ka muidugi palju alt vedanud. Aga oleks võinud tunda huvi, kuidas kasvandik end tunneb ja kas oleks abi vaja. Paberiasjadega ju ise ei käi iga päev pensioniametis.“ (N1)

„Protsess oleks võinud pikem olla, rohkem oleks võidud tegeleda. Mina olingi lihtsalt nimekirjas. Võiks rohkem noori koolitada, mis on reaalne elu, sest tegelikult seda ei teata.“ (N2)

„Jube! Siiani on meeles. Oleks võinud rahulikum olla.“ (N3)

Kui noortelt küsida, kui palju kaasati neid elluastumist puudutavate otsuste tegemisse, oli neid, keda said otsustamisprotsessis osaleda kui ka neid, kelle eest tehti otsused ära.

„Ei kaasatud. Oli koosolek ja koosolek... direktoril oli juba kiri valmis tehtud, mis seal siis enam otsustada.“ (N3)

„Niipalju, kui ise küsida ja tahta oskasin sain kaasa rääkida.“ (M10)

Asenduskodust said noored kaasa oma isiklikud asjad ning mõnel puhul ka veidi mööblit, nõusid ning muud tarvilikku.

Pärast asenduskodust lahkumist ei saanud noored endi väitel personalilt tuge ning enamikel suhtlus sellega ka lõppes. Paljud ei saanud tuge ka mujalt (sõbrad, sugulased). Kolm noort aga nimetasid saadud toena emotsionaalset toetus sõpradelt.

Kasvandikud oleksid oodanud, et asenduskodu või kohalik omavalitsus oleks nendega suhtlema jäänud. Üks noor oleks soovinud tugiisikut, kelle poole oma muredega pöörduda. Kaks noorukit tõid välja, et rahaline toetus võinuks suurem olla.

„Lastekodust lahkumine oli jube. Kui oled harjunud karjaga olema ja üks päev oled lihtsalt üks... oleks oodanud asenduskodult tuge. Oleks võidud jääda suhtlema, huvi tundma.“ (N3)

„Rahaline summa oleks tõesti võinud olla natukene suurem. Või siis vald oleks võinud rohkem vaeva näha. Mina oma valla sotsiaaltöötajast ei teadnud ju midagi. Tema oleks võinud natukene rohkem pingutada.“ (M9)

Elluastuv noor vajab rahulikku asenduskodust lahkumise protsessi ning võimalust tema elu puudutavas otsustamisprotsessis osaleda. Lisaks sellele on vaja, et pärast lahkumist säiliks kontakt asutuse ning tuttavate inimestega, kes saavad vajadusel noorele toeks ning abiks olla.

2.2.5. Noorte kokkuvõtvad soovitud asenduskodule ja mõtted elust

Et saada noorte kokkuvõtvaid soovitusi asenduskodule ning nende mõtteid elust asenduskodus ja pärast seda, uuriti, millised on noorte soovitud kasvatusmeetodites, milliseid kogemusi nad asenduskodu ajast hindavad, kuidas nad praegu enda eluga hakkama saavad ning millised on nende tulevikuplaanid.

Mõningad noorte soovitud kasvatusmeetodites:

„Rohkem suunamist, kuid samas peab piire tunnetama noor ise. Võiks julgustada suhtlust väljaspool maja. Olgu kas pätt või mitte, peaks laskma suhelda ja ka omad vitsad kätte saada. Kui need vitsad tulevad pärast elluastumist, on need palju valusamad. Väljas on karm reaalsus ning vaja on aru saada, kes on sõber, kes mitte, see tulebki ise ära tajuda. Keegi kasvatajatest ei saa seda ette öelda ning kasu ei ole ka kinni hoidmisest, et ei tohi suhelda.“ (N2)

„Meile öeldi ka seda, et kui oled halb laps siis trenni ei saa. Seda oleks võinud just lubada, see hoiaks pahandustest eemal. Muidu longitaksegi ringi ja mõeldakse pahandusi välja.“ (N2)

„Meid jäeti ilma üritustest ja tegemistest, kui olime pahandust teinud. See oli väga vale ja oleks võinud teisiti olla.“ (N3)

„Peavad olema paigas reeglid, mille järgi laps teab, et ta on ohutus piirkonnas, mida ta tohib teha, mida mitte. Ja halvale teole peab järgnema karistus. Mida rohkem piirides on laps, seda kindlamalt ta ennast tunneb.“ (N5)

„Oleks võidud rohkem õpetada. Toidutegemist näiteks. Või autoremontimist. Need, kes peres kasvavad, nende õpetused eluks on ikka hoopis teised. Ma saan aru, et kasvatajal ei jätku kõigi jaoks aega aga võiks. Me jääme ikka suhteliselt eluvõõraks. Ja paljud poisid on selle pärast endale käe külge pannud, et ei ole oma eluga hakkama saanud.“ (M6)

„Laste eest vähem ära teha, et juba varakult harjutakse tegutsemisega ja toimetamisega.“ (M10)

Kui noortelt uurida, kuidas nad hindavad enda asenduskodu elu siis kolme hinnang on rahuldav ning seitse noorukit peavad enda elu asenduskodus heaks. Nad on veendunud, et elu seal oli parem kui oleks kodus olnud.

„Mingil juhul ma ei kahetse, et sinna sattusin ja tegelikult oleksin soovinud, et oleksin kohe sinna sattunud. Tädi juures elamine ja edasi-tagasi solgutamine „kes sind tahab ja kes ei taha“ oli palju hullem. Hirmutati lastekoduga ning tundus, nagu see oleks vangla. Aga tegelikult see nii ei ole. Inimesed olid minuga mõistvad, kuigi ma olin raske laps. Oleksin võinud paremini käituda ja erinevaid võimalusi kasutada, oleks praeguses elus kaugemale jõudnud. Lastekodu pakub küll võimalusi, tuge, abi ja toetust, mida oleksin võinud vastu võtta.“ (N1)

„Arvan, et vald tegi õige otsuse, et mind lastekodusse panna. See on parem kui see, et lapsed peavad elama mustuses ja nägema vanemate kaklemist, joomist. Alguses on raske, kuid pigem lasta lapsel näha, milline on normaalne elu, puhas elamine, soe söök.“ (N2)

„Ma olen suhteliselt rahul. Kui ma sinna sattunud ei oleks siis ma ei kujuta ette, mis minust saanud oleks. Kui vanemad joodikud olid siis muidugi oli mul lastekodus parem.“ (M9)

Noored hindavad paljusid asenduskodust saadud kogemusi. Välja tuuakse suhted teiste kasvandikega, ühisüritused, reisirid, sportimisvõimalus, ühte hoidmine, hoolivus, peretunne ning iseseisvus.

„Noortega omavahelised suhted, mida ka praegu väärtustan. Minu ainuke sõbranna ongi see, kellega koos ühes noortekodu korteris elasin. Temaga on väga palju ühiseid mälestusi, mida ikka meenutame.“ (N1)

„Sai igal pool käidud ja kasutatud erinevaid sportimisvõimalusi. Olid ekskursioonid ja ka lihtsalt piknikud ilusa ilmaga. Hästi palju oli avastamist ja tunnet, et kogu aeg peaks käima ja midagi tegema. Siis ei teki igavust ja laiendab silmaringi ja nii on hea leida need asjad, mida meeldib teha. Olid veel teatrid, luuletamised, poisid õppisid flööti. Polnud pidevalt vaba aega, et pahandusi mõelda ja näiteks suitsu tegema minna.“ (N5)

„Sealt jäi spordipisik külge. Seda sai palju tehtud.“ (M9)

Kõik noored saavad ühel või teisel moel oma eluga hakkama. Viis noort hindavad enda eluga toimetulekut keskmiseks ning arvavad, et on veel arenguruumi. Üks nooruk on raskustes ning arvab, et seda on mõjutanud asenduskodus elatud elu. Neli vastajat tulevad oma eluga väga hästi toime.

„Eks ta raske on. Seda on mõjutanud lastekodus elatud aeg.“ (N3)

„Selline keskmine, vaikne. Ei kiirusta millegagi. Tasapisi.“ (M4)

„Ma saan endaga hästi hakkama, saan ka teistega hästi hakkama. Ainuke asi ongi see, et raske on alustada oma eluga, võtta laenu, osta korter või maja. Auto on aga järgmise etapina võiks juba oma maja ka olla. Aga raske on, kuna vanemate toetust ei ole. Paljudel kindlasti vanemad toetavad. Nii palju kui ma teistest tean siis mina tulen ikka suhteliselt hästi oma eluga toime.“ (M9)

Kui uurida noorte tulevikuplaane, on neli vastajat napolisõnalised ning väidavad, et nad ei ole tuleviku peale mõelnud ning elavad olevikus.

„Oh jumal... saaks enne oma elu korda siis saab edasi vaadata.“ (N3)

„Polegi väga tulevikku vaadanud.“ (M6)

Teised noored soovivad aga oma eluga hakkama saada, pere luua, kool lõpetada, kodu soetada ja lapsi kasvatada.

„Ma loodan oma lapsed inimesteks kasvatada, see on peamine. Ning toime tulla iseendaga, et ei juhtuks selliseid asju, nagu minu lapsepõlves. Ma olen lubanud korduvalt, et mina ei tee nii, nagu minu ema tegi. Põhiline ongi pereelu, millesse ma panustan. Küll ma ka tööle jõuan, olen käinud ja lähen veel aga lastele tähelepanu pöörata ja nad asjalikeks kasvatada on kõige olulisem.“ (N1)

„Maja osta, perekond luua. Rohkem nagu polegi. Eks see vanus ka juba seal maal. Aga kõigepealt tuleb endaga hakkama saada.“ (M10)

Asenduskodust ellu astunud noorte soovitusel asenduskodule on rohkem õpetada ja vähem laste eest ära teha, panna paika kindlad kasvatusreeglid, rohkem vabadust anda ning karistusmeetodeid tõhustada. Nende arvates on kõige kehvem karistus hüvede ära võtmine, nagu näiteks üritustele ja trenni mittelubamine, kuna see just tekitabki trotsi ja üleliia vaba aega, et uusi pahandusi välja mõelda. Lisaks sellele soovivad nad lapsi rohkem suunata ning julgustada suhteid väljaspool maja.

Enda hakkamasaamist iseseisvas elus hindavad enamik noorukitest keskmiseks või heaks. Tulevikuplaanid on lihtsad ning igapäevased: kodu soetamine, pere loomine ning nendega hästi toime tulemine.

2.2.6. Ekspertide hinnang asenduskodudele ja seal kasvanud noorte elule

Selleks, et kõrvutada noorte arvamusi eksperthinnanguga, intervjueriti kahte omavalitsuse lastekaitsepetsialisti, kellest üks on ametis olnud 16 aastat ning teine 20 aastat. Neil on aastate jooksul olnud palju kokkupuudet asenduskodus elavate ning sealt elluastuvate noortega.

Lastekaitsepetsialistid hoiavad end laste eludega kursis helistades, e-maili teel ning külastades.

„Me suhtleme asenduskoduga. Praegu on ju põhiliselt lapsed siin, meie asenduskodus. Vanasti, kui ma tulin siia tööle, olid kõik mööda Eestit laiali. Siis ei olnud neist eriti midagi teada. Kui mõni hakkas ellu astuma, võttis asenduskodu ise ühendust. Nüüd toimuvad ikkagi arenguestlused ja kui on mingid probleemid, siis suhtleme. Ja ma tunnen ise nüüd juba peaaegu kõiki lapsi. Tänu asenduskodule me suhtleme ikkagi päris hästi. Me kunagi leppisime maakonnas kokku, et arenguestlused toimuvad asenduskodu initsiatiivil. Nemad pakuvad aja välja ja meie siis üritame sättida. Ja oleneb siis ka probleemidest. Kellel on rohkem probleeme, sellega suhtleme tihemini. Vastavalt vajadusele.“ (E2)

Suhted asenduskodu kasvandikega on mõlemal eksperdil olnud head. Ka nendega, kes on asenduskodust lahkunud, säilitatakse kontakt ning antakse võimalus enda poole pöörduda, kui seda vaja peaks minema. E2 sõnul aga noored väga seda võimalust ei ole kasutanud ega oma muredega tema poole pöördunud.

Vajaduse tekkimisel on noortele võimalik pakkuda tugiteenuseid. Spetsialistide sõnul ei ole aga asenduskodus elavale noorele tihti omavalitsuse poolt tugiteenuseid vaja olnud, kuna neid pakutakse asenduskodu enda poolt. Vaja on läinud tugiisiku teenust ning psühholoogilist nõustamist, mida omavalitsus on rahastanud. Tihti ei pidavat selliseid olukordi tekkima, kuid vajadusel on mõlemad omavalitsused valmis teenuseid kompenseerima.

Et paremini noore eluga kursis olla ning teda aidata, on vajalik täita lapse juhtumiplaan. Mõlemad spetsialistid seda teevad, nüüd järjest rohkem. Nende jaoks ei ole see kõigest dokumenteerimise vorm, vaid annab lapse kohta olulist infot.

„Esiteks sisaldab ta ju lapse elu-olu enne ja nüüd. Ja võrgustik saab ikka kord aastas kokku ja nii saame juba varakult hakata arutama neid elluastumise teemasid- mis ja kuidas, kuhu ta elama läheb ja üldist elu-olu. Väga oluline on, mida ka hõlmab see juhtumiplaan ja kooskäimised, on noorte õpingud. Eriti kui hakkavad põhikoolid läbi saama- mis saab edasi, mis mured on. Ega mina ka kõike ei tea ja see ongi see koht, kus me siis koos arutame: asenduskodu nägemused, kool, meiepoolsed võimalused toetamiseks. Seal on ikka midagi, mille järgi ka mina saan laste kohta rohkem infot. See ikkagi on vajalik.“ (E1)

Noore elus üheks väga tähtsaks etapiks on tema asenduskodust elluastumine. On oluline, et selles protsessis osaleks ka nooruki elukohajärgse omavalitsuse esindaja. Lastekaitse spetsialistid hoiavad end pidevalt noorte eluga kursis, et aidata neil teha parimaid valikuid. E1 võtab aktiivselt osa noore elluastumise protsessist:

„Võtan osa. Üldjuhul juba pikalt enne elluastumist- umbes aasta aega, pool aastat kindlasti. Siin viimase juhtumi puhul hakkasime juba varem vaatama. Tal oli side koduga, aga oli üheselt selge, et koju ta ei saanud minna. Tal on vanemad ja ta käib kodus, aga ta ei saanud sinna elama minna. Seal oli ka väga aktiivne kasvataja ja me hakkasime juba varakult vaatama, mis võimalused on omavalitsusel toetada, mis on variandid ja nii edasi.“ (E1)

Elluastunud noor vajab tuge ka pärast asenduskodust lahkumist. Omavalitsuste ressursid on küll piiratud, kuid hädavajalikku abi neile siiski pakutakse.

„Näiteks see, et alati on tal võimalik pärast asenduskodust lahkumist tulla minu juurde. Eks ta ikka nii on, et kui ma olen suhelnud lapsega enne asenduskodusse minekut ning seal viibimise ajal ja pärast elluastumist siis eks see lastekaitsetöötaja kasvatajate järel üks oluline inimene on. Eks nad siis jäävadki edasi suhtlema ikka. Ja siis ta saab järk-järgult iseseisvuda. Tegelikult me ju pakume talle korteri, saame tugiisikut pakkuda, kui on vaja, nõustame teda, suuname näiteks Töötukassasse, seletame kuidas seal käituda tuleb. Kui pole sissetulekut, vormistame toimetulekutoetuse. Oleme ka pakkunud vajadusel mingit mööblit.“ (E2)

Mõlema spetsialisti sõnul toetavad noori aga ka ühiskondlikud organisatsioonid.

„Ja siis on meil olnud Lions Klubi, kes on hoidnud asenduskodulastel silma peal ja kes on siin aidanud mõned aastad tagasi, kui üks neiu astus ellu ja ta sai sotsiaalmajas korteri, neilul remonti teha.“ (E2)

Küsimusele, kas omavalitsustel on alati pakkuda noorele eluase, vastatakse jaatavalt. Küll aga ei ole noored sellega alati rahul ning ei soovi pakutavates tingimustes elada. Siis peab noor endale ise eluaseme muretsema.

„Ühele noormehele siin pakuti valla poolt eluase ja ta ka elab praegu sellel elamispinnal. Tema võttis selle vastu. Kõige vastsem elluastuja, temale ka pakuti valla poolt eluaset, aga need elamistingimused ei olnud sellised, mis sellele noormehele nii väga oleksid meeldinud ja kuna ta teadis, et ta kohe pärast kutsekooli lõpetamist saab ka tööle, ta juba õppimise ajal sai seal mingil määral käia siis ta leidis, et ta üürib endale ise eluaseme. Ma olen silma peal hoidnud, et ta hakkama saab. Tema sissetulek on piisavalt suur, et ta saab maksta selle korteri eest.“ (E1)

Korteri leidmisel võib kohalik omavalitsus abiks olla ja poolte kokkuleppel ka mingi osa rendist mõne aja vältel kompenseerida.

„Viimase juhtumi puhul leppisime ka kokku, et mingi perioodi me teda toetame aga see ei kesta ka muidugi lõpmatuseni. Praegu õnneks ei ole vaja olnud, ta on tubli noormees ja saab ise hakkama.“ (E1)

Laste ettevalmistamine iseseisvaks eluks muutub ekspertide sõnul järjest paremaks.

„Praeguses uues süsteemis osalevad lapsed söögitegemisel, arutatakse koos, mida osta. See on hea. Ja käiakse koos kasvatajatega ostmas riideid, mitte need lihtsalt ei ilmu kappi. Järjest rohkem ikkagi püütakse neid harjutada eluga. Et nad ikkagi osaleksid oma raha kulutamisel ja vajalike asjade ostmisel. /.../ Eks see oleneb palju ka lapsest endast, kui palju ta tahab aru saada sellest, et asjad lihtsalt ei teki iseenesest ja selle taga on mingisugune raha.“ (E2)

Kuigi kasvatajad annavad lapsi harides endast parima, ei ole asenduskodust elluastunud noored spetsialistide sõnul väga hästi iseseisvaks eluks ette valmistunud. E2 sõnul *„nad ise arvavad küll, et on valmis ja tahavad iseseisvalt elama minna aga ikkagi hoopis teise asi on see, et kui astutakse ellu ja ollaksegi üksinda.“* E1 arvamus on, et asjad on peremajadesse kolimisega paremuse poole muutunud:

„Neil on rahad majas, nad ostavad söögi, on kaasatud kõikidesse protsessidesse. Muidugi siin vana korra ajal elluastunud noored, eks nad natukene sellised saamatukesed olid. Nende eest tehti kõik ära. Riided tulid kuskilt, söök tuli ka kuskilt, millegi pärast ei pidanud muretsema. Ma arvan, et selle peresüsteemiga on asi

natukene paremaks muutunud. Aga väga palju sõltub ka kasvatajatest ja inimestest, kes nendega tegelevad.“ (E1)

Spetsialistide sõnul erineb asenduskodus kasvavate laste elus hakkamasaamine veidi „tavaperede“ laste omast, kuid samas ei saa üldistust teha, on väga palju erinevaid peresid.

„Selles mõttes erineb, et asenduskodust elluastunud noor ikkagi astubki ellu. Kuigi kui kasvataja asenduskodus on hingega asja kallal siis eks ta mõnda aega toetab ja hoiab silma peal. Vähemalt nii palju on kasvatajad öelnud noorele, et alati on võimalik tulla arutama oma asju. Sama olen ka öelnud mina neile. Aga päris üheselt ei saa öelda, ka kodusid on nii erinevaid. On ka selliseid kodusid, kust noor astub ellu täiesti ilma ettevalmistamiseta. Ja on ka selliseid, kus väga aidatakse ja toetatakse.“ (E1)

„Kui ikka ei ole elanud kodus ja pole saanud seljakotti nende juures pakkida ja võib-olla ei ole ka näinud seda, mis pereelu endaga kaasa toob, on ikka raske küll. Ka peredes kasvavatel lastel tekib ju probleeme, mis siis veel asenduskodu lastest rääkida.“ (E2)

Peamised probleeme tekitavad valdkonnad, mis spetsialistide sõnul noortel ellu astudes tekivad, on töökoha hoidmine, majanduslik toimetulek ning iseseisvus. Võimalused, kuidas neid ennetada on neid veel rohkem kaasata rahakasutamisse ning kui nad saavad ise tööd teha ja näevad, et iseenesest ei teki midagi, aitab see neil elus edaspidi läbi lüüa.

Asenduskoduteenusel on Eestis veel arenguruumi. E1 nõuanded töö paremaks korraldamiseks on järgmised:

„Ehk tõesti iseseisvust rohkem õpetada ja toonitada. Näiteks kui on vaja midagi osta, siis läbi arutada noorega, millised on võimalused ostmiseks, õpetada raha kogumist. Just oleks vaja õpetada seda kõige igapäevasemat. Kui üürida korter, siis kuidas selle eest maksta, mis juhtub, kui ei maksa. Ja neile tuleks anda ka aega kohanemiseks. Asenduskodu kasvatajad võiksid anda neile kindlustunde, et nende poole saab mingi aja pöörduda. Neile peaks andma võimaluse astmeliselt integreeruda iseseisvasse ellu. Ja muidugi kui noorel on asenduskodus viibimise ajal kontakt omavalitsuse

sotsiaaltöötajaga siis seda peaks neile võimaldama jätkata. Reeglina see ka muidugi jätkub.“ (E1)

On väga oluline, et asenduskodus kasvavale lapsele õpetatakse majandamisoskusi. See on valdkond, millega noored jäävad tihti pärast elluastumist hätta. Praeguses peremajade süsteemis muutuvad asjad järjest paremuse poole ning noored on rohkem kaasatud igapäevategemistesse.

Igale asenduskodust elluastunud noorele peaks olema võimaldatud koht, kust tal on vajaduse tekkimisel võimalik abi küsida. Selleks võiksid olla kas kasvatajad, tugiisik või kohaliku omavalitsuse töötaja- keegi, kes on noorele juba varasemast tuttav, et tal oleks mugavam oma probleemidega tema poole pöörduda.

2.3. Arutelu ja järeldused

Töö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas on asenduskodu valmistanud seal elavaid noori ette iseseisvaks eluks ning millised on noorte soovitud asenduskoduteenuse paremaks korraldamiseks. Uurimuse kaudu püüti välja selgitada, milline oli noore sotsiaalne võrgustik asenduskodus viibides ja pärast seda, milliseid oskusi talle asenduskodus õpetati ning kuidas on nende oskustega võimalik elus hakkama saada. Lisaks uuriti, milline oli nende elluastumine ning järelhooldus. Selleks intervjueriti kümnet Sihtasutusest Perekodu elluastunud noorukit. Ekspertidena intervjueriti kahte omavalitsuse lastekaitsetöötajat, et teada saada nende hinnang asenduskoduteenusele ning seal kasvavate noorte elule.

Noorele inimesele on väga oluline, et tal tekiks usalduslikud suhted täiskasvanutega. Kruusvalli ja Tomsoni (2004) uuringust selgus, et noored, kellel on usalduslik suhe vanematega, hoiavad suurema tõenäosusega eemal kahjustavast käitumisest. Käesoleva uuringu raames noori uurides aga selgus, et ükski neist ei suhelnud aktiivselt oma pere või sugulastega.

Igapäevaselt ümbritsevad noori aga kasvatajad. Üle poolte noortest pidasid oma suhteid kasvatajatega keskpäraseks või kehvaks. Võib järeldada, et asenduskodus noortel oli raskusi usalduslike suhete loomisega. Küll aga oli igal noorel omakasvataja, kes oli suhtleja kooli, erinevate asutuste ja asenduskodu vahel ning oli rohkem kursis nooruki

tegemistega. Noored pidasid seda korraldust heaks, kuid negatiivse poolena toodi välja, et kasvatajate pideva vahetuse tõttu ei saanud usalduslikku suhet tekkida. Sellisel puhul peaks püüdlema stabiilsema töötajaskonna poole, et noori ümbritsevad inimesed pidevalt ei vahetuks. Ilmselt oleks siinkohal abiks asutusepoolne motivatsioonipakett-õiglane töötasu, piisav puhkus, töötajate koolitused ning head töötingimused, et vältida töötajate pidevat vahetumist. Samuti võiks kasvataja töö olla ühiskonnas rohkem hinnatud.

Sotsiaalhoolekande seaduse järgi on kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajal kohustus last külastada vähemalt kaks korda aastas. Uuringutulemused jagunesid aga kaheks ning seda toetab osaliselt ka Aage Õunapi (2004) uurimus, milles selgus, et kõigil intervjuueeritud noortel puudus tihedam kontakt omavalitsuse sotsiaaltöötajaga. Tulemused näitasid, et pooled noortest ei olnud oma sotsiaaltöötajat kas kohanudki või oli kontakt väga vähene, pooltel oli aga kontakt sotsiaaltöötajaga hea, nad tundsid noorte elu vastu huvi ning külastasid neid pidevalt. Noorukid olid nende suhete üle tänulikud. On näha, et sotsiaaltöötajate ning noorte kontakt on muutunud aastatega paremaks, kuid arenguruumi veel on. Igal lapsel peaks juba asenduskodus elamise ajal olema kokkupuude omavalitsuse sotsiaaltöötajaga. Ka spetsialistide hinnang on, et sellisel puhul on noorel lihtsam abi ja toetuse saamiseks nende poole pöörduda.

Oluliste inimestena väljaspool asenduskodu nimetati sõpru, tüdruk- või poisssõpra ning tugiperesid. Kogemusi tugiperedega oli aga nii positiivseid kui negatiivseid. Negatiivsete aspektidena nimetati näiteks pereisa kommet juua ning vägivaldseks muutuda ning laste kasutamine tasuta tööjõuna. Kuigi tugiperede süsteem on väga kasulik ning näitab noorele, kuidas kodudes elatakse, on vaja asutuse ning kohaliku omavalitsuse tõhusamat järelvalvet lapse heaolu kohta selles peres ning suuremat eeltööd, et vältida lapse kahjulikku keskkonda sattumist. Ta ongi ju eraldatud oma perest just seetõttu. Kontroll tugiperede suhtumise ja tegevuse üle peaks olema pidev. Samuti oleksid vajalikud koolitused, et peresid selleks oluliseks rolliks paremini ette valmistada.

Noored tundsid asenduskodus viibimise ajal mõningatest suhetest puudust. Kõige rohkem nimetati suhteid pere ja sugulastega. Küsimuse peale, mis neid suhteid takistas, vastati iseenda kangus ning oskamatus vanematele läheneda. Enamik noori aga ei

osanudki mingeid suhteid oodata, kuna nad ei arvanud, et see võimalik on. Siin peaks abiks olema asenduskodu või kohalik omavalitsus, kes julgustavad perega kontakti loomist ning selle hoidmist. Samas on vastutus jälgida, et see suhe kuidagimoodi lapsele kahjulikuks ei osutuks.

Noore jaoks on väga oluline, et kontakt asenduskodus elamise ajal olnud oluliste inimestega säiliks ka pärast sealt lahkumist. Uuringu tulemused näitavad, et kontakt asutuse töötajatega on pärast lahkumist kas täielikult katkenud või on see juhuslik. Otsest huvi nende elu ning hakkamasaamise vastu ei ole tuntud. Omavalitsusega on kontakt säilinud kahel noorel. Samas on arusaadav, et töötajate koormus on suur ning teenuselt lahkunud noorte jaoks aega napib. Siin oleks vaja riigipoolset reguleerimist, et elluastunud noortega ühenduse hoidmine oleks üks kasvataja ja lastekaitsetöötaja tööülesannetest. Neil peaks olema võimaldatud olla noorukile abiks ja toeks tööaja arvelt.

Uuringus selgus, et mitmed asutuses elamise ajal olnud suhted on neid praeguses elus mõjutanud. Nimetati tugiperes saadud kogemusi, asutuse direktori ja omakasvataja järjepidevust ning elukaalase leidmist. Need noored, kellel oli asenduskodust lahkudes kaaslane, kelle juurde minna, pidasid oma teenuselt lahkumist valutumaks kui need, kes astusid ellu omal käel. Seega võib öelda, et väga oluline on julgustada noorte suhteid asenduskodus ning eriti väljaspool seda, et noorel oleks võimalik tekitada enda ümber ringkond, kellele pärast asenduskodust lahkumist toetuda.

Et asutuses elades oleks noorel parimad võimalused arenguks ning neil oleks lihtsam iseseisvas elus hakkama saada, on oluline, et neid ümbritsevad inimesed oskaksid arendada ja õpetada. Majapidamistööst, mida noored teha said, nimetati põhiliselt koristamist ning söögitegemist.

Eluks on vajalikud aga ka muud oskused peale majandamise. Mõningal määral neid noortele Perekodus õpetati. Noorukid tõid välja oskuse inimestega suhelda, enese eest hoolitsemise, iseseisvalt hakkamasaamise, hoolivuse ja teistega arvestamise, asjade jagamise ja leplikum olemise. Kui aga uurida, kas õpetati näiteks rahaga ümber käimist, tervise hoidmist, sotsiaalteenuste leidmist ning kasutamist, esmaabi ja muud sellist, oli enamuse arvamus, et selliseid teadmisi nad asenduskodust ei saanud. Spetsialistide

hinnangul on asenduskodus kasvanud noored suhteliselt kehvade majandamisoskustega ning ei ole eluks piisavalt ette valmistunud. Samas arvavad nad, et praeguse peremajade süsteemiga on olukord paremaks muutunud ning muutub veelgi. Selleks, et noored ei oleks asenduskodust ellu astudes nii eluvõõrad, peaks kasvatajad neid veelgi rohkem õpetama rahaga ümber käima, julgustama töökogemust saada ning andma iseseisvust. Neil peab tekkima tunne, et miski siin elus ei tule tasuta ning oma unistuste tuleviku nimel tuleb tööd teha ning pingutada.

Kuuel noorel oli võimalus iseseisvamat elu proovida noortekodus. Seal elamise kasulikkuses lähevad arvamused kaheks. Noorukite sõnul oli seal hea praktika, kuidas toime tulla, õpetas iseseisvust ning vastutust. Ka Munro (2011) arvamuse järgi saavad noorukid noortekodus elades "maitse iseseisvusest" ja mõistavad üksi elamise tegelikkust paremini, samuti toetab see teadlikku otsuste tegemist. Tunti aga puudust õpetamisest, kuidas süüa teha ning kuidas saadud rahaga mõistlikult majandada. Lisaks sellele oleks soovitud veel rohkem kogemusi saada, näiteks nagu elektri- ja veenäitude vaatamine. Järelduseks võib öelda, et noortekodu on hea etapp enne iseseisvasse ellu astumist, kuid noori tuleks siiski ka järjepidevalt koolitada ja õpetada, kuidas iseseisvalt toime tulla.

Kuna mitmed oskused on jäänud noortel asenduskodus omandamata, on nad pidanud neid omal käel juurde õppima. Nendeks oskusteks nimetatakse arvete maksmist, asjaajamist asutuste vahel, aga ka koduseid toiminguid nagu söögitegemist, puude tegemist ning perega koos elamist.

Üks oluline etapp asenduskodus elava noore jaoks on tema elluastumine. Kuus noort hindasid oma lahkumise protsessi liiga rutakaks ning oleksid soovinud, et see protsess oleks olnud pikem ning sujuvam. Siin on vaja teha koostööd koolil, omavalitsusel, asutusel ning lapsel endal. Et protsess oleks sujuvam, võiksid ettevalmistused ning planeerimised hakata toimuma aegsasti- aasta enne teenuselt lahkumist. Ühe eksperdi sõnul hakatakse sellega tegelema pool aastat kuni aasta enne elluastumist, sõltuvalt juhtumi keerukusest. Noor peaks olema kaasatud kõikidesse teda puudutavate otsuste tegemisse, et ei tekiks tunnet, nagu tema elu planeeritakse tema eest.

Pärast asenduskodust lahkumist vajab nooruk ka tuge ning kohta, kuhu vajadusel abi saamiseks pöörduda. Ei ole tal ju võimalik koju tagasi pöörduda, nagu „tavaperede“ lastel tihtipeale on. Uuringutulemustest selgus, et ükski nooruk ei saanud pärast asenduskodust lahkumist olulisel määral tuge. Ainukese toena nimetas kolm noort emotsionaalset tuge sõpradelt.

Kasvandikud oleksid oodanud, et asenduskodu või kohalik omavalitsus oleks nendega suhtlema jäänud. Üks noor oleks soovinud tugiisikut, kelle poole oma muredega pöörduda. Kaks noorukit tõid välja, et rahaline toetus oleks võinud suurem olla. Kui rahalisi vahendeid ei ole võimalik noorele pakkuda, peaks vähemalt asenduskodu personal ning kohalik omavalitsus olema toetavad ja noort igakülgsest abistama. On nad ju suure osa noore elust olnud vanemate asendajad ning noorukile on vajalik, et nad jätkaksid toetust ka pärast asenduskodust lahkumist.

Nüüd, elluastununa hindavad noored paljusid asenduskodust saadud kogemusi. Välja tuuakse suhted teiste kasvandikega, ühisüritused, reisirid, sportimisvõimalus, ühte hoidmine, hoolivus, peretunne ning iseseisvus. Uuringutulemustest järeldeb, et noored on rahul, et nad asenduskodusse sattusid ning neid kodust eraldati. Nad saavad aru, et neile pakuti paremaid tingimusi ning tänu sellele ei ole nad praegu enda vanemate sarnased.

Enda hakkamasaamist iseseisvas elus hindavad enamik noorukitest keskmiseks või heaks. Tulevikuplaanid ei ole midagi tavapäratut: kodu, pere ning nendega hästi toime tulemine.

KOKKUVÕTE

Lõputöös uuriti, milline on olnud asenduskodu roll kümne Sihtasutusest Perekodu elluastunud nooruki eluks ettevalmistamisel. Töös leiti vastused uurimisküsimustele noorte sotsiaalse võrgustiku ning selle mõju kohta nende elule, oskuste omandamise kohta asenduskodus, elluastumise protsessi ning järelhoolduse toimumisest ning noorte soovitudele asenduskodu töö paremaks korraldamiseks.

Uuringus osalenud noortel oli väga keeruline asutuses elamise ajal usalduslikke suhteid luua. On küll positiivne, et igal noorel on olnud omakasvataja, kes on rohkem kursis lapse tegemistega ning kelle poole murega pöörduda, kuid töötajate pideva vahetumise tõttu muutusid ka omakasvatajad ning usalduslikku suhet oli väga keeruline luua. Sellisel puhul oleks oluline asutustes töötajate motiveerimine- õiglane töötasu, piisav puhkus, töötajate koolitused ning head töötingimused, et nad jääksid töökohale püsima ning lapsi ümbritseksid samad tuttavad inimesed. Kasvataja ametikoht peaks olema ka ühiskonnas rohkem hinnatud.

Noored hindavad asenduskodu ajast erinevaid suhteid. Oluliste inimestena väljaspool asenduskodu nimetati sõpru, tüdruk- või poissõpra ning tugiperesid. Kogemusi tugiperedega oli aga nii positiivseid kui negatiivseid. On vajalik asutuse ja kohaliku omavalitsuse põhjalikum eeltöö tugiperede sobivuse väljaselgitamiseks ning pidev jälgimine, kuidas see suhe last mõjutab. Perest eraldamise eesmärgiks oli tema kahjulikust keskkonnast eemaldamine, seega on oluline, et ta sellisesse keskkonda tagasi ei satuks. Kontroll tugiperede suhtumise ja tegevuse üle peaks olema pidev. Samuti oleksid vajalikud koolitused, et peresid selleks oluliseks rolliks paremini ette valmistada.

Oluline on toetada noore suhtlust ka väljaspool asenduskodu, et tema ümber oleks võimalik tekkida sotsiaalne võrgustik, kes on talle toeks ka pärast asenduskodust

lahkumist. Toetama peaks ka suhtlust pere ja sugulastega, kuna sellest tundsid noored kõige rohkem puudust.

Majapidamistööst, mida noored teha said, nimetati põhiliselt koristamist ning söögitegemist. Muudest eluks vajalikest õpetatud oskustest tõid noorukid välja oskuse inimestega suhelda, enese eest hoolitsemise, iseseisvalt hakkamasaamise, hoolivuse ja teistega arvestamise, asjade jagamise ja leplikum olemise. Rahaga ümber käimise ning majandamisoskuste kogemustest jäi noortel asenduskodus elades puudu. Veidi oli osadel noortel seda küll noortekodus, kuid nad oleksid soovinud, et neid oleks ka õpetatud selle rahaga ümber käima, mis neile iganädalaselt anti ning veel rohkem vastutust antud igapäevaelu korraldamisel nagu näiteks arvete maksmine.

Lõputöö raames intervjueritud ekspertide hinnangul on asenduskodus kasvanud noored suhteliselt kehvade majandamisoskustega ning ei ole eluks piisavalt ette valmistunud. Samas arvavad nad, et praeguse peremajade süsteemiga on olukord paremaks muutunud ning muutub veelgi. Selleks, et noored ei oleks asenduskodust ellu astudes nii eluvõõrad, peaks kasvatajad neid veelgi rohkem õpetama rahaga ümber käima, julgustama töökogemust saada ning andma iseseisvust. Neil peab tekkima tunne, et miski siin elus ei tule tasuta ning oma unistuste tuleviku nimel tuleb tööd teha ning pingutada.

Noorte soovitus on, et elluastumise protsess oleks pikem ning sujuvam. Nemad oleksid soovinud, et asenduskodu personal oleks pärast nende teenuselt lahkumist nende elu vastu rohkem huvi tundnud ning vajadusel neid toetanud. Siin oleks vaja riigipoolset reguleerimist, et elluastunud noortega ühenduse hoidmine oleks üks kasvataja ja lastekaitsetöötaja tööülesannetest. Neil peaks olema võimaldatud olla noorukile abiks ja toeks töötaja arvelt.

Asenduskodust ellu astunud noorte soovitusel asenduskodule on rohkem õpetada ja vähem laste eest ära teha, panna paika kindlad kasvatusreeglid, rohkem vabadust anda ning karistusmeetodeid tõhustada. Nende arvates on kõige kehvem karistus hüvede ära võtmine, nagu näiteks üritustele ja trenni mittelubamine, kuna see just tekitabki trotsi ja üleliigselt vaba aega, et uusi pahandusi välja mõelda. Lisaks sellele soovivad nad lapsi rohkem suunata ning julgustada suhteid väljaspool maja.

Enamik noori hindavad oma asenduskodus elatud elu heaks. Neil on hea meel, et nad perest eraldati ning arvavad, et tänu sellele on neil elus paremad võimalused olnud. Nüüd, elluastununa hindavad noored paljusid asenduskodust saadud kogemusi. Välja tuuakse suhted teiste kasvandikega, ühisüritused, reisirid, sportimisvõimalus, ühte hoidmine, hoolivus, peretunne ning iseseisvus.

Aastatega on asenduskoduteenus palju arenenud ning on hea, et ebasobivates tingimustes kasvavatele lastele on võimalik välja pakkuda alternatiiv. Asenduskoduteenust on aga võimalik veelgi tõhustada, et pakkuda lastele piisavat ettevalmistust iseseisvaks eluks ning vajalikku tuge pärast elluastumist.

Magistritöös on võimalik tööd edasi arendada, uurides, kuidas on peremajade süsteemile üleminek muutnud asenduskoduteenuse kvaliteeti.

VIIDATUD ALLIKAD

Asendushoolduse standardid Euroopas. 2008. SOS Lasteküla Eesti ühing. Tallinn: Erko trükk.

Asenduskoduteenus 2007-2011. Sotsiaalministeerium. [<http://www.sm.ee/meie/statistika/sotsiaalvaldkond/sotsiaalhoolekanne/asenduskoduteenus.html>] 14.04.2013

Children (Leaving Care) Act 2000. [http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/35/pdfs/ukpga_20000035_en.pdf] 01.03.2013

Creswell, J.W. 2013. Qualitative inquiry & research design: choosing among five approaches (3rd ed.). United States of America: SAGE Publications.

Dsiss, H ja Kenkmann, P. 2005. Kodu ja üldharidus kui ressursside allikad noore põlvkonna elluastumisel. – Põlvkonnad muutuvad ajas. Koostajad Kenkmann, P ja Saarniit, J. Tartu: TÜ Kirjastus (kaudviide).

Eerme, H. 1993. On õnn, et ta lastekodus on. Ja õnnetus, et ta seal olema peab. Viiratsi Lastekodu arhiivimaterjal.

Eesti Vabariigi lastekaitse seadus 1992. – RT 1992, nr 28, art 370.

Ehala, M., Telling, L., Vuntus, J., Eerme, H. 1999. Muudatused Viiratsi lastekodus. Viiratsi Lastekodu arhiivimaterjal.

Farrington, D. 1993. Have any individual, family or neighbourhood influences on offending been demonstrated conclusively. – Integrating individual and ecological aspects of crime. Editors Farrington, D., Sampson, R., Wikström P-O. Stockholm, pp 7-39 (kaudviide).

Guidelines for the alternative care of children 2010. – Resolution adopted by the general assembly. [http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaal_valdkond/Sotsiaal_hoolekanne/UN_Guidelines_for_the_alternative_care_of_children_2010.pdf]

28.02.2013

Hansson, L. 2006. Perekond kui lapse kasvukeskkond. – Perekond ja uued sotsiaalsed riskid. Toimetaja L.Hansson. Tallinn: TLÜ Kirjastus, lk 29-50.

Herzcg, M. 2011. Laste ja noorte ettevalmistus asendushoolduselt lahkumiseks ja järelhooldus (PowerPoint slaidid).

Howe, D. 2000. Attachment theory for social work practice. Norwich. East Anglia University Press (kaudviide).

Karu, M., Turk, P., Biin, H., Suvi, H. 2012. Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. Laste küsitlus. Poliitikauuringute Keskus Praxis. [http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/Lapse_oiguste_ja_vanemluse_monitooring_-_laste_kysitluse_aruanne.pdf] 02.03.2013

Kask, I. 2006. Lapsekeskse kontseptsiooni rakendamisest T.L. Lastekodu näitel. Magistritöö. Tartu: TÜ.

Kiili, M. 1996. Murdealiste turvalisust määravatest teguritest. – Lastekaitse muutuv ühiskonnas. Koostaja K. Suislepp. Tallinn: AS Spin Press, lk 78- 92.

Kohaliku omavalitsuse poolt kogutavate ja säilitatavate asenduskoduteenusel viibiva lapse dokumentide loetelu, asenduskoduteenuse osutajale üle antavate asenduskoduteenusel viibiva lapse dokumentide loetelu ning asenduskoduteenuse osutaja kohustuste täpsema sisu kehtestamise määrus 2007. – RTL 2007, nr 80, art 1381.

Kruusvall J, Tomson L. 2004. Eesti noored teel Euroopa Liitu. 17...27-aastaste Eesti noorte eluorientatsioonide, töö- ja õpingukavatsuste ning motivatsiooni uuringu tulemused. Tallinn: Eesti Noorsoo Instituut TPÜ (kaudviide).

Kutsar, D., Linno, M. Case study: Estonia. [<http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Estonia.pdf>] 02.03.2013

Kõiv, K. 2003. Lastekodu – koht koduta lastele või koduta laste kodu. – Võrgustikutöö võimalusi töös lastega. Koostaja ja toimetaja T. Edovald. Tallinn, lk 39-51.

Lapse õiguste konventsioon 1991. – RT II osa 1996, nr 16, art 56.

Lapsendamise käsiraamat. Mõisted. Oma Pere. [<http://www.omapere.ee/handbook/page.php?pageid=165>] 14.04.2013

Martens, P. 1993. An ecological model of socialization in explaining offending. – Integrating individual and ecological aspects of crime. Editors Farrington, D., Sampson, R., Wikström P-O. Stockholm, pp 109-152 (kaudviide).

Merila, M. 1995. Lastekodu kui kasvukeskkond- Viiratsi Lastekodu. Kursusetöö. Tallinn: TPÜ.

Munro, E.R. 2011. Üleminek asendushoolduselt täiskasvanuella: Rahvusvahelised perspektiivid. Lapse ja Pere Uurimiskeskus (PowerPoint slaidid).

Mõisted. Oma Pere. [http://www.omapere.ee/page_adoption.php?pageid=86] 14.04.2013

Om lastekodusid mitu, üitsainus Viljandis. Viiratsi Lastekodu arhiivimaterjal.

Pereabikeskuse ajalugu. MTÜ Pereabikeskus. [<http://www.pereabikeskus.ee/page1/page1.html>] 17.03.2013

Perekonnaseadus 1994. – RT I osa, 1994, nr 75, art 1326.

Raav, E., Peetsmann, M. 2010. Noorte väärtushinnangud tänapäeva Eestis. Kursuse lõputöö. Põlvamaa: TLÜ, TÜ, TTÜ.

Raudsaar, M. 2004. Usalduse ja optimismi õhkkond ravib. – Pere ja Kodu, nr 9, lk 56-59.

Saarits, Ü. 2005. Sotsiaalne areng ja kasvatus. Emotsionaalne areng ja kasvatus. – Laps ja lasteaed. Lasteaiaõpetaja käsiraamat. Koostajad Kivi, L., Sarapuu, H. Tartu: Atlex, lk 112-116.

Scannapieco, M., Connell-carrick, K., Painter, K. 2007. In Their Own Words; Challenges Facing Youth Aging Out of Foster Care. – Child Adolesc Soc Work J, Vol 24, pp. 423–435.

Sindi, I. 2012. Lastekodust peretüüpi asenduskoduni: asutushoolduse areng ja lapse õiguste tagamine. – Sotsiaaltöö, 1/2012, lk 53-58.

Siplane, A. 2006. Kasulaps iseseisvas elus. Eesti Kasuperede Liit.

Siplane, A. 2007. Orvuna kasvanute toimetulekust. Kursusetöö. Tallinn: TPÜ.

Sotsiaalhoolekande seadus 1995. – RT I osa, 1995, nr 21, art 323.

Suunised praktikutele: Asendushoolduselt lahkumine ja järelhooldus. 2011. Lastekaitse Liit. [http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/Sotsiaalhoolekande/toolkit_leaving_and_aftercare.pdf] 01.03.2013

Tamm, I. 1981. Kodukord. Viiratsi Lastekodu arhiivimaterjal.

Taru, M., Rämmer, A., Roosalu, T., Reiska, E. 2008. Tallinna õppurite haridus- ja tööväärtused. Tallinna õppurite eeskujud, õpingu- ja tööplaanid. Tallinn: Eesti Noorsoo Instituut. [www.tallinn.ee/g6148s39203] 03.03.2013

The Children Act 1989 Guidance and Regulations, Volume 3: Planning Transition to Adulthood for Care Leavers, Including Guidance on The Care Leavers (England) Regulations 2010. [<https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/DfE-00554-2010.pdf>] 01.03.2013

Tulva, T., Viiralt, I. 2007. Lapse kasvukeskkond heaolu toetajana. – Tallinna laste turvakeskus Eesti sotsiaalmaastikul. Toimetajad Korp, E. ja Tulva, T. Tallinn: OÜ Print Best Trükikoda, lk 7-11.

Turk, P. 2011a. Asenduskodudes kasvanud noorte valmisolek iseseisvaks eluks. Uuringuraport. Poliitikauuringute Keskus Praxis. SOS Lasteküla Eesti ühing. Tallinn.

Turk, P. 2011b. Asenduskodu noorte valmisolek iseseisvaks eluks. – Sotsiaaltöö 5/2011, lk 55-59.

Tuuling, E. 2007. Lapsi kasvatavate „tavaperede“ võrgustik ja abivajadus. Bakalaureusetöö. Tartu: TÜ.

Õunap, A. 2004. Elluastuvate noorte toimetulekut mõjutavad tegurid Viiratsi Lastekodu näitel. Bakalaureusetöö. Tallinn: TPÜ.

Ümarik, A. 1995. Viiratsi Lastekodu ajalugu. Lõputöö. TPÜ Täiendõppe kursus.

LISAD

Lisa 1. Küsimustik Sihtasutusest Perekodu elluastunud noorukitele

Küsimustik on täiesti anonüümne. Saadud andmeid ei seostata Sinu isikuga.

1. Sugu
2. Vanus
3. Mis aastatel elasid asenduskodus?
4. Mis haridus Sul on?
5. Kas töötad hetkel?
 - Mis ametikohal?
6. Millised olid suhted
 - perekonna ja sugulastega asenduskodus elades?
 - Sõpradega/koolikaaslastega?
 - Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajaga?
7. Kuidas suhtus asutus suhetesse väljaspool asenduskodu?
8. Millised olulised suhted väljaspool maja olid veel asenduskodus viibimise ajal?
9. Millised olid suhted kasvatajatega?
10. Millistest suhetest/suhtlemisest tundsid puudust?
 - Mis neid suhteid takistas?
11. Millised kontaktid asutuse töötajatega (kasvatajad, juhatajad, kokatädid jne) pärast asenduskodust lahkumist on säilinud?
 - Aga kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajaga?
12. Millised olulised suhted asenduskodus viibimise ajast on säilinud?
 - Millised on katkenud? Miks?

Lisa 1 järg

13. Millised asenduskodus elamise ajal olnud suhted on Sind praeguses elus kõige rohkem positiivselt mõjutanud? Kuidas?
 - Aga negatiivselt?
14. Kui tundsid asenduskodus viibimise ajal mõningatest suhetest puudust, siis kuidas on see Sinu elu mõjutanud?
15. Milliseid eluks vajalikke oskusi õpetati Sulle asenduskodus?
16. Millistesse kodutöödesse Sind kaasati?
17. Kes tegelesid Sulle erinevate oskuste õpetamisega?
18. Milliseid oskusi oleksid veel soovinud, et Sulle oleks õpetatud?
19. Milliseid oskusi oled pidanud omal käel juurde õppima pärast asenduskodust lahkumist?
20. Kas elasid ka noortekodus?
 - Kui jah siis kuidas see erines varasemast asenduskodu elust?
 - Kuidas see Sind praeguses elus on mõjutanud?
21. Kuidas on Sinu hinnangul võimalik elus toime tulla nende teadmistega, mida Sulle õpetati asenduskodus?
22. Milliseid ettevalmistavaid tegevusi tehti enne Sinu elluastumist?
23. Kui palju kaasati Sind elluastumist puudutavate otsuste tegemisse?
24. Kuidas hindad oma asenduskodust elluastumise protsessi?
25. Kui palju oled saanud pärast lahkumist asenduskodust tuge?
 - Kusagilt mujalt?
 - Millist tuge?
 - Kas see on olnud piisav?
26. Millist tuge Sulle pärast asenduskodust lahkumist ei pakutud, aga oleksid vajanud?
27. Millised on soovitud asenduskodule elluastujate paremaks ettevalmistamiseks?
28. Millised on soovitud kasvatusmeetodites?
29. Kuidas hindad enda asenduskodus elatud elu?
30. Milliseid kogemusi hindad asenduskodus elatud ajast kõige rohkem?
31. Millised on Sinu tulevikuplaanid?

Lisa 2. Küsimustik lastekaitse spetsialistidele

1. Kui kaua olete lastekaitse spetsialisti ametit pidanud?
2. Kui palju on teie kohalikus omavalitsuses asenduskodudesse suunatud lapsi?
 - Kas on ka elluastunud?
3. Mil viisil Te hoiate end kursis asenduskodus elavate noorte eluga?
4. Millised on Teie suhted asenduskodus elavate lastega?
5. Kas ja milliseid tugiteenuseid on Teie omavalitsusel võimalik pakkuda asenduskodus elavatele lastele?
6. Kas täidate iga asenduskodu lapse kohta ka juhtumiplaani?
 - Mis on selle eesmärk Teie jaoks?
7. Millisel määral võtate osa noorte asenduskodust elluastumise protsessis?
8. Kui palju pakub Teie omavalitsus noorele pärast asenduskodust elluastumist tuge?
 - Millist tuge?
9. Kas elluastunud noorele on alati pakkuda eluase?
 - Mis saab, kui noor ei nõustu pakutava elukohaga?
10. Kui hästi on asenduskodust elluastuv noor valmis iseseisvaks eluks?
11. Kas asenduskodudes kasvanud laste toimetulek erineb mingil moel tavaperedes kasvavatest laste toimetulekust?
12. Kuidas saab asenduskodu hakkama noorte ettevalmistamisega iseseisvaks eluks?
 - Mis on positiivset?
 - Millest jääb puudu?
13. Mis on peamised probleemid, mis noortel ellu astudes tekivad?
14. Kuidas oleks võimalik neid ennetada?
15. Millised on Teie soovitusel asenduskodude töö paremaks korraldamiseks Eestis?

SUMMARY

THE ROLE OF RESIDENTIAL HOME IN PREPARING CHILDREN WITHOUT PARENTAL CARE FOR THEIR INDEPENDENT LIFE IN EXAMPLE OF THE FOUNDATION PEREKODU

Piret Helimets

Research made by PRAXis in year 2011 called „The readiness for independent life of youth raised in residential homes shows, that the preparation of children living in residential homes is not sufficient considering that they have to reach independence right after they leave the residential home and they do not have the chance to turn back if they would need it. Foreign researches also show that children without parental care living in residential homes have more difficulties in starting their independent life than children raised in families. (Turk 2011a)

Problem is that children aging out of residential homes are not prepared enough for independent life. Because of that the aim of this paper is to find out, how residential home has prepared young people for their life after leaving care and what are their recommendations for the residential home to improve the service.

In pursuance of aim there have been raised following research assignments:

- To compose the theoretical frame of the research;
- To plan the research and to compose research instruments for the youth and experts;
- To form sample;
- To conduct the research and through that ascertain, how has residential home prepared youth living there for their independent life;
- Based on the research make suggestions to improve services in residential home.

In this research there was investigated, what has been the role of the residential home in preparing 10 youth from The Foundation Perekodu for their independent life. In addition to that there were two interviews with child protection workers from two municipalities to parallel the stories of the youth to expert opinion. The first child protection worker has been in duty for 16 years and the second 20 years.

The main results and suggestions are the following:

The youth participated in the research had many difficulties in establishing close relationship with adults. Positive side was that every youth had their personal teacher, who is well informed about the doings of the child and to whom they can turn to in case of any question. Problem was that because of the constant exchange of staff there was very hard to establish any close relationship with personal teachers. In this case it is very important to motivate the staff so that they would remain at work so that there are constantly the same familiar people surrounding the children. The position of teachers should also have higher value in the community.

The youth value different relationships they had while living in residential home. Important people outside the residential home were friends, girl- and boyfriends and support families. There were good and also bad experiences with support families. In this case the institution and local municipality need to do more profound research to ascertain the suitability of the support families.

It is important to favor relationships outside the residential home so that there could form a social network to be there for the youth when they leave care. The communication with family and relatives should also be supported because this is the contact that the youth were missing the most while living in residential home.

Housework that the children could do was named mainly cleaning and cooking. Other skills they learned were the ability to communicate, to take personal care, independence, caring, consideration for others, sharing and tolerance. They had a lack of skills to manage household and money. Some had little experience in youth homes but they wished there had been someone to teach them how to manage with the money they

received weekly. The idea of the youth home is good but the young children living there need constant guidance on how to live everyday life.

The important part in the life of children living in residential home is leaving care. The youth wished the process had been longer and smoother. They also would have expected the staff to support and keep in touch after leaving care. There is a need for governmental regulation so that keeping in touch after care is a part of teachers work assignments.

Most of the youth evaluate their life in residential home good. They are glad that they were separated from home and they think that thanks to this they have had better opportunities in life. Now, living on their own, they remember many experiences gained from the institution: relationships with other children, joined events, travelling, sport, caring, unity, independence and family feeling.

In years the residential home service has developed a lot and it is good that children living in inappropriate living conditions have an alternative. However, it is possible to improve the service even more to provide the best preparation for the independent life and to offer the much needed support after leaving care.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Piret Helimets (sünnikuupäev: 04.07.1989),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Asenduskodu roll vanemliku hooleta noorte iseseisvaks eluks ettevalmistamisel Sihtasutus Perekodu näitel, mille juhendaja on Valter Parve,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, **09.05.2013**